

YAKALAMA VE GÖZALTINA ALMA KORUMA TEDBİRLERİ

*Dr. Pervin AKSOY İPEKÇİOĞLU**

GİRİŞ

Koruma tedbirleri, ceza muhakemesinin yürütülmesini sağlamaya, muhakeme sonucunda uyuşmazlık konusu olaya uygun bir karar vermeye ve verilen kararın infazını gerçekleştirebilmeye yönelik tedbirlerdir¹. Muhakemenin selametini (geleceğini), yakın olan tehlikeli sonuçtan korumak amacıyla koruma tedbirlerine başvurulmaktadır².

Bu çalışmada CMK.'da, CMUK.'tan farklı olarak iki ayrı koruma tedbiri şeklinde düzenlenen "yakalama" ve "gözaltına alma" koruma tedbirleri üzerinde durulacaktır.

I. YAKALAMA KORUMA TEDBİRİ

1. Genel Olarak

Yakalama, ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yapılması amacıyla, suç şüphesi altında olan kişilerin, henüz bir yargıç kararı olmaksızın özgür-

* Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi

¹ **Kunter**, Nurullah, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 9. Baskı, İstanbul 1989, s. 655; **Tosun**, Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, C. I, Genel Kısım, 4. Baskı, İstanbul 1984, s. 674; **Erem**, Faruk, Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku, 6. Baskı, Ankara 1986, s. 435; **Toroslu**, Nevzat – **Feyzioğlu**, Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006, s. 210-211; **Centel**, Nur, "Koruma Tedbirlerinde Gelişmeler", Hukuk Araştırmaları 1994, C. 8, S. 1-3, s. 70 vd.

² **Kunter**, s. 655-656; **Kunter**, Nurullah - **Yenisey**, Feridun, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 11. Baskı, İstanbul 2000, s. 590-591; **Kunter**, Nurullah - **Yenisey**, Feridun - **Nuhoğlu**, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 14. Baskı, İstanbul 2006, s. 753-754.

lüklerinin kısıtlanmasıdır³. Yakalama, gözaltına almayı ve tutuklamayı mümkün kılmak için başvurulmuş bir koruma tedbiridir. Dolayısıyla yakalama, hem gözaltına almayı, hem de tutuklamayı gerçekleştiren bir araç durumundadır. Tedbirin geçici nitelikte olması da, yakalamanın gözaltına alma ve tutuklama bakımından bir araç durumunda olmasından kaynaklanmaktadır⁴.

Yakalama koruma tedbiri, “*Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği*”nin 4. maddesinde tanımlanmıştır. Bu tanımda hem idarî, hem de adli yakalamaya yer verilmiştir. Ancak konumuz itibarıyla bizi adli yakalama ilgilendirmektedir. Tanıma göre adli yakalama, “... suç işlediği yönünde hakkında kuvvetli iz, eser, emare ve delil bulunan kişinin gözaltına ... alma işlemlerinden önce özgürlüğünün geçici olarak ve fiilen kısıtlanarak denetim altına alınmasını ifade eder”.

Kişi özgürlüğünü, yargıç kararı olmaksızın sınırlayan bu tedbire, zorunlu hallerde başvurulur. Bundan dolayıdır ki, yakalamanın şartları Anayasa’da ve kanunlarda ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. AY.’nın 19. maddesinin 3. fıkrasında, yakalamanın ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabileceği belirtilmiştir. CMK. md. 90/1’e göre ise, yakalama, suçüstü halinde ve ayrıca tutuklama kararının verilmesini veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir.

Yakalamanın belli bir şekli yoktur, herhangi bir biçimde yapılabilir. Bu tedbirde kişinin hareket özgürlüğünün kaldırılması yeterlidir. Yakalama, kural olarak fiilî bir durumu yansıtmaktadır. Bir başka ifadeyle, herhangi bir emre dayanmaksızın yapılır. Buna “*müzekkeresiz yakalama*” da denilmektedir. Bir de Kanun’da emre dayalı yakalama halleri düzenlenmiştir ki, kolluk görev-

³ Kunter - Yenisey, s. 631 vd.; Kunter, s. 703 vd.; Kunter - Yenisey - Nuhoglu, s. 810-811; Centel, Nur - Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, İstanbul 2008, s. 329 vd.; Öztürk, Bahri - Erdem, Mustafa R., Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 11. Baskı, Ankara 2007, s. 535; Öztürk, Bahri - Erdem, Mustafa R. - Özbek, Veli Özer, Uygulamalı Ceza Muhakemesi, 5. Baskı, Ankara 2000, s. 558 vd.; Toroslu - Feyzioğlu, s. 230; Yurtcan, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 1998, s. 337; Centel, Nur, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, İstanbul 1992, s. 175 vd.; Taner, Tahir, Ceza Muhakemeleri Usulü, İstanbul 1945, s. 136 vd.; Kantar, Baha, Ceza Muhakemeleri Usulü, Ankara 1957, s. 126 vd.

⁴ Kunter - Yenisey - Nuhoglu, s. 815; Kunter - Yenisey, s. 633; Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 337; Öztürk - Erdem - Özbek, s. 558; Keskin, Serap, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 86; Tosun, s. 841.

lileri yakalama emri üzerine bu tedbiri yerine getirirler. Verilen yakalama emrinin gereği olarak başvuru bu tedbire de “müzekkereli yakalama” denilmektedir⁵.

2. Müzekkeresiz Yakalamaya Hak veya Yetkisi Olan Kişiler ve Bu Kişilerin Müzekkeresiz Yakalama Yapabilmelerinin Koşulları

Kanunumuzda yakalamayı gerçekleştirecek olan kişiler tek tek sayılmıştır (CMK. md. 90). Bu kişiler, Kanun’daki sıra dikkate alındığında, resmî sıfatı haiz olmayan herkes, kolluk amir ve memurları ve Cumhuriyet savcılarıdır.

Hak, hukuken korunan ve kişiye herhangi bir yükümlülük getirmeyen menfaattir. Yetki ise, Anayasa ve kanunlarla öngörülen ve beraberinde görev ile sorumluluğu da getiren bir kavramdır⁶. Bu nedenle, yakalama bazı durumlarda herkese tanınan bir hak; Cumhuriyet savcısı ve kolluk güçlerine verilen bir yetkidir. Herkesin yakalama hakkını kullanmaması bir sorumluluk doğurmamasına rağmen, Cumhuriyet savcısı ve kolluk görevlilerine verilen yakalama yetkisinin yerine getirilmemesi halinde sorumluluk söz konusu olur. Bu nedenle, hak ve yetki kavramları arasındaki farkı dikkate alarak, aşağıda herkesin yakalama hakkından, Cumhuriyet savcısının ve kolluk görevlilerinin ise yakalama yetkisinden ve bunların koşullarından bahsedeceğiz.

A. RESMÎ SIFATI HAİZ OLMAYAN KİŞİLERİN YAKALAMA HAKKI ve BU HAKKIN KULLANILABİLME KOŞULLARI

Yakalama koruma tedbirinde diğer tedbirlerden farklı olarak, CMK. md. 90/1 ile, hiçbir resmî sıfatı haiz olmayan kişilere, bazı hallerde, suç faili olma şüphesi altında bulunanların özgürlüğünü kaldırma hakkı tanınmıştır⁷. Bu hak, devletin soruşturma ve kovuşturma makamlarına ait olan yetkiye bir istisnadır.

Yakalama hak ve yetkisini kullanacak olan kişilerin özellikleri hakkında, kanunda herhangi bir belirleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla kanunun

⁵ Centel - Zafer, s. 329, s. 342.

⁶ Kunter, s. 265-266; Centel, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, s. 177; Yıldız, Ali Kemal, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma”, SÜHFD 2006, C. XIV, S. 1, s. 138-139.

⁷ Centel, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, s. 175; Kunter, s. 706 vd.; Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 338 vd.

öngördüğü durumlarda, kişiye ilişkin herhangi bir şart aranmaksızın (reşit olma, vatandaş olma vs.), herkes yakalama hakkını kullanabilecektir⁸.

“Herkes” kavramına sıfatı ne olursa olsun herhangi bir kimse dahildir⁹. Bu kimsenin suçtan zarar gören kişi olması gerekmez, üçüncü kişilerin de suçüstü halinde yakalama yapması mümkündür.

5271 sayılı CMK. yakalamayı, 1412 sayılı CMUK.’tan farklı düzenlemiştir. Zira CMK. md.90/1’de, herkesin yakalama yapabileceği iki hal öngörülmüştür. Bunlardan ilki, kişiye suç işlerken rastlanması, ikinci hal ise suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçma olasılığının bulunması veya hemen kimliğini belirleme olanağının olmamasıdır.

O halde, md. 90/1’e göre iki ayrı durumda herkes yakalama yapabilir; kişiye suç işlerken rastlanması herhangi bir şarta bağlanmaksızın; suçüstü sayılan bir fiilden dolayı izlenen kişinin yakalanması iki şarttan birinin gerçekleşmesine bağlıdır.

Kişiye suç işlenirken rastlanması veya suçüstü sayılan hallerde, öncelikle tamamlanmış veya teşebbüs aşamasında kalmış bir suç söz konusu olmalıdır. Herkese tanınan yakalama hakkının kullanılabilmesi için, kanun koyucu kişiye suçu işlerken rastlanılmasını yeterli görmüştür. Suçüstü sırasında rastlanılan kişinin, suçluluğu hakkında kuvvetli şüphenin bulunduğu hususunda tereddüt yoktur. Bununla birlikte, herkesin yakalama yapabileceği ikinci halde ise, suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli şüphe bulunması yanında, kaçma tehlikesinin var olması veya kimliğinin belirlenememesi de gerekmektedir. Ancak izlemenin mutlaka suçüstü fiili ile başlaması gerekir¹⁰.

CMK. md. 2/1 - (j) bendi, suçüstü halini, o sırada işlenmekte olan suçla sınırlı tutmamıştır; ayrıca suçüstü sayılan halleri de tanımlamıştır. Bu maddeye göre suçüstü hali; işlenmekte olan suç yanında, henüz işlenmiş olan suç ile suçun işlenmesinden hemen sonra takip edilen veya suçun az önce işlendiğine dair eşya ya da delille yakalanan kimsenin işlediği suçu da içermektedir.

CMK. md. 90/1 ile md. 2/1 - (j) bendi birlikte değerlendirildiğinde, herkesin yakalama yapabileceği durumlar suçüstü tanımında yer alan ilk iki

⁸ Centel, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, s. 176-177.

⁹ Kunter - Yenisey - Nuhoglu, s. 820.

¹⁰ Centel - Zafer, s. 330.

durumu kapsamaktadır. O halde, üçüncü durum olan suçun az önce işlendiğine dair eşya ya da delille yakalanan kimsenin işlediği suçlarda, herkese yakalama yapma hakkı tanınmamıştır. Kanun koyucunun, herkese tanınan yakalama hakkını, suçüstü tanımında yer alan üç durumu da kapsayacak şekilde düzenlemesi gerekmektedir¹¹.

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu da, CMK. md. 90/1'deki suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçma olasılığı ile CMK. md. 100'de yer alan tutuklamadaki kaçma şüphesinin içerik olarak aynı kavramlar olup olmadığıdır. CMK. md. 90'nın amacı ve bulunduğu faslın sistemi dikkate alındığında, yakalamadaki kaçma şüphesi konusunda, CMK. md. 100'de tutuklama koruma tedbirinde düzenlenen kaçma şüphesine yollama yapılmak istendiği anlaşılmaktadır. İki koruma tedbirindeki "kaçma şüphesi (kaçma olasılığı)" içerik olarak aynı olmasına rağmen; somut olaylarda kaçma şüphesinin bulunup bulunmadığını takdir etmek farklılık gösterir. Yakalamanın özelliği gereği, yakalamaya karar veren kişi, o andaki hal ve koşullara göre, kendi mantığı ile, kişiyi yakalamazsa kaçacağı sonucunu çıkarıyorsa, kaçma olasılığının var olduğu kabul edilecektir. Diğer yandan, tutuklamada yer alan "kaçma şüphesi", yargıç tarafından değerlendirilecek ve fail durumunda olan kişinin kaçma şüphesinin varlığına kanaat getirecektir¹².

Çocuklara, beden veya akıl hastalığı, malûllük veya güçsüzlükleri nedeniyle kendilerini idareden aciz bulunanlara karşı suçüstü hallerinde, işlenen suçun soruşturması ve kovuşturması şikâyete bağlı olsa da, kişinin yakalanması şikâyete bağlı değildir (CMK. md. 90/3). Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Kanun koyucu, maddede sayılan kişilere karşı takibi şikâyete bağlı bir suç işlenmiş olsa bile, muhakemenin başlaması için değil, yakalamanın yapılabilmesi için şikâyet şartının aranmayacağını öngörmüştür.

B. KOLLUK GÖREVLİLERİNİN YAKALAMA YETKİSİ ve BU YETKİNİN KULLANILABİLME KOŞULLARI

CMK. md. 90/1'de, herkesin yakalama yapabileceği suçüstü hallerinde, şüphesiz ki kolluk görevlileri de yakalama yetkisine sahiptirler. Bunun

¹¹ Aynı görüş için bkz. Yıldız, s. 143.

¹² Centel, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, s. 182-183; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu'na göre; CMK. md. 90/1'deki (CMUK. md. 127/1) kaçma şüphesi, CMK. md. 100'ün (CMUK. md. 104) anladığı anlamdaki kadar "kuvvetli şüphe uyandıracak vakıaları" şart koşmamaktadır. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, s. 821; Kunter - Yenisey, s. 639.

dışında, CMK. md. 90/2'ye göre, “Kolluk görevlileri, tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde; Cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhal başvurma olanağı bulunmadığı takdirde, yakalama yetkisine sahiptirler”. Bu hallerde kolluk görevlileri, tutuklamayı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde tehlike¹³ olan durumlarda da yakalama yapabilirler.

Kolluk amir ve memuru, Cumhuriyet savcısının emri altındadır. Adli soruşturmada, Cumhuriyet savcısı, kolluk amiri ve kolluk memuru hiyerarşik bir yapı içerisinde dirler. Hiyerarşik yapının en üstünde Cumhuriyet savcısı vardır. Kolluk memurları kolluk amirinin, kolluk amirleri de Cumhuriyet savcısının emri altında görev yapar. Bu durumda Cumhuriyet savcısı hem kolluk amirinin, hem de kolluk memurunun amiridir.

O halde, CMK. md. 90/2'de yer alan “görevli” ibaresine kolluk memurları yanında, kolluk amirleri de dahildir. Aynı maddede bulunan “amir” ibaresi ile de, yalnızca kolluk memurlarının amiri kastedilmiştir.

Tutuklamayı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmede tehlike bulunan bir durum karşısında, kolluk amir veya memurlarının derhal amirlerine başvurma imkânına sahip olmamaları halinde, yakalama yapabilmeleri mümkündür. Kolluk amirinin Cumhuriyet savcısına veya kolluk memurunun kendi kolluk amirine, tutuklamayı veya yakalama emri verilmesini gerektiren ve gecikmesinde tehlike bulunan halleri derhal bildirmesi mümkün ise, durumu amirlerine bildirecekler ve amirlerinden gelen emre göre hareket edeceklerdir. İşte bu gecikmede tehlike, amirinden talimat almayı imkânsızlaştırmaktadır.

CMK. md. 100'de tutuklamayı gerektiren haller, kişinin suç işlediğine dair kuvvetli bir şüphenin bulunması ve kaçma tehlikesi veya delil araçlarını karartma şüphesi içerisinde veya muhakeme faaliyetine katılan bir takım kişiler üzerinde baskı kurma girişiminde bulunulmasıdır. Bu şartlar gerçekleşse bile, tutuklama kararı vermek mecburi değildir, yargıcın takdirine bırakılmıştır. Takdire bırakılmasının nedeni, tutuklamanın kişi özgürlüklerini kısıtlayan en ağır tedbir olmasıdır. Bu nedenle, tutuklama kararı verilebilmesi

¹³ AY. md. 19/3'te, zarar ihtimali demek olan tehlike yerine, sakınca ibaresini kullanmıştır. CMK. md. 90/2 de Anayasa'ya uygun olarak “sakınca” kavramına yer vermiştir. Ancak sakınca, tehlikeye göre çok geniş bir kavramdır. Örneğin nezaket kurallarına aykırılık dahi sakıncalı bir durum ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla, biz de Kunter'den beri süregelen “gecikmede tehlike” kavramının kullanılmasını uygun bulmaktayız. Bkz. **Kunter**, s. 660 dipnot 372.

için kesin sebep ve zorunluluklar bulunmalı ve bu durumu takdir etmek de yargıca ait olmalıdır¹⁴.

Yakalama tedbiri, tutuklamayı gerçekleştirmede bir araç olduğundan, kanun koyucu tarafından bilinçli bir şekilde, her iki koruma tedbirinde aynı şartlar öngörülmüştür. Yakalama tedbirine başvurabilmek için, tutuklama şartlarının gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak, yakalama koruma tedbirinde tutuklamadan farklı olarak yargıçtan karar almaya zaman yoktur. Gerçi, tutuklama şartları içerisinde “*gecikmede tehlike*” her zaman vardır. Tutuklama yoluyla özgürlüğün kısıtlanmasında ilk önşart, bu işlemlerin hemen yapılmasında zorunluluk olmasıdır. Gecikmede tehlike olması, ceza muhakemesinin gerektiği gibi ve amacına uygun yapılmaması tehlikesinin varlığıdır. Gecikmede tehlike bulunması söz konusu olduğundan, tutuklama yapmayı gerektiren bir durumda yakalama tedbiri uygulanır. O halde, bu durumda gecikmede tehlike, tutuklama şartlarının var olduğu durumlarda yargıçtan yakalama emri¹⁵ alma sürecinde ortaya çıkar. Yani gecikmede o kadar büyük bir tehlike söz konusudur ki, yargıçtan yakalama emri almak için yeterli zaman yoktur. Yargıç kararı beklendiği takdirde, yakalama ile gerçekleşeceği düşünülen amaç tehlikeye girecektir¹⁶.

Diğer bir husus, tutuklama kararının verilmesini gerektiren bir durumun varlığına rağmen, yargıçtan karar almak için yeterli zamanın bulunmasıdır. Bir başka ifadeyle gecikmede tehlike hali yoksa, normal yakalama emri düzenlenmesi prosedürü işletilecektir¹⁷.

C. CUMHURİYET SAVCISININ YAKALAMA YETKİSİ

Cumhuriyet savcısının yakalama yetkisi, herkese tanınan yakalama hakkından daha geniştir. CMK. md. 90/2’de kanun koyucu, kolluk görevlilerinin yanında, Cumhuriyet savcısına da yakalama yapma yetkisi tanımıştır.

Belirtmemiz gerekir ki, Cumhuriyet savcısı fiilen yakalama yapmaktaki, emrindeki adli kolluk aracılığıyla yakalama yetkisini kullanmaktadır.

¹⁴ **Centel - Zafer**, s. 359; **Köksal**, Ayhan, “CMUK’nda Tutuklama ve 1961 Anayasası”, İÜHF 1964, C. 30, S. 1-2, s. 101 vd.

¹⁵ CMK, yurtdışı kaçakları dışında gıyapta tutuklama kararı verilmesine yer vermediğinden, CMK. md. 98/1 gereği sulh ceza hakimi Cumhuriyet savcısının istemi üzerine yakalama emri düzenleyebilir.

¹⁶ **Centel**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, s. 187.

¹⁷ **Centel**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, s. 187.

Ancak, Cumhuriyet savcısının yakalama yapmasına da, herhangi bir hukukî engel bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu durum, Cumhuriyet savcısının yakalama kararı verme yetkisine sahip olmadığı anlamına gelmemektedir.

Kanun koyucu yakalama tedbirini, tutuklamayı mümkün kılabilmek için öngörmüştür. Nitekim, koruma tedbirlerinin geçici olma özelliği de bunu gerektirir. Tutuklama kararının verilmesi ile yakalama tedbiri sona erer. Zira yakalama tedbirine başvurmayı gerektiren haklı neden ortadan kalkmıştır¹⁸.

Cumhuriyet savcısı, yakalama emri veya tutuklama kararı gerektiren ve gecikmede tehlike bulunan hallerde, kolluk görevlilerinin kendisine başvurma olanağına sahip olduğu durumlarda yakalama kararı verme yetkisini haizdir. Bu bir “yakalama emri” değildir. Zira Cumhuriyet savcısının yakalama emri verme yetkisi, CMK. md. 98/2’de yakalanıp kolluk görevlilerinin elinden kaçan şüphelinin ve sanığın ya da tutukevinden veya cezaevinden firar eden tutuklu ya da hükümlü kişilerle sınırlıdır.

Yine CMK. md. 91/5’e göre, “Gözaltı süresinin dolması veya sulh ceza hâkiminin kararı üzerine serbest bırakılan kişi hakkında yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmedikçe ve Cumhuriyet savcısının kararı olmadıkça bir daha aynı nedenle yakalama işlemi uygulanamaz”. Hükümden de açıkça anlaşılıyor ki, daha önce gözaltına alınan ve sürenin dolması ile veya sulh ceza hâkiminin kararı ile serbest bırakılan kişi hakkında, yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmesi halinde, ancak Cumhuriyet savcısının kararı ile yakalama işlemi yapılması mümkündür.

O halde, Cumhuriyet savcısının yakalama kararı verme yetkisi, herkese tanınan yakalama hakkından ve kolluk görevlilerine tanınan yakalama yetkisinden daha geniştir. Cumhuriyet savcısı, hem bu kişilerin sahip olduğu yakalama (hak) yetkisinde, hem de yukarıda sözü edilen durumlarda, her ne kadar fiilen bunu gerçekleştirirse de, yakalama yetkisine sahiptir.

3. Müzekkereli Yakalamaya Yetkisi Olan Kişiler ve Müzekkereli Yakalamanın Koşulları

CMK. md. 98’de yakalama emrinin hangi hallerde verilebileceği düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, “Soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen

¹⁸ Kunter, s. 659; Kunter - Yenisey, s. 593; Kunter - Yenisey - Nuhoğlu, s. 756; Toroslu - Feyzioğlu, s. 211.

veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimi tarafından yakalama emri düzenlenebilir. Ayrıca, tutuklama isteminin reddi kararına itiraz halinde, itiraz mercii tarafından da yakalama emri düzenlenebilir.

Yakalanmış iken kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenleyebilirler.

Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri re'sen veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim veya mahkeme tarafından düzenlenebilir”.

Kural yakalamanın suçüstü hallerinde ve bir yakalama emrine dayanmaksızın yapılmasıdır. Ancak CMK. gıyapta tutuklama kararı verilmesini kaldırarak, yerine yakalama emri düzenlenmesini öngörmüştür.

Yakalama emri, hem soruşturma hem de kovuşturma evresinde verilebilir. Sulh ceza yargıcı veya mahkeme tarafından verilebileceği gibi, bazı durumlarda Cumhuriyet savcısı veya kolluk görevlileri tarafından da düzenlenebilir.

A. ÇAĞRI ÜZERİNE GELMEYEN veya ÇAĞRI YAPILAMAYAN ŞÜPHELİ HAKKINDA YAKALAMA EMRİ DÜZENLENMESİ

Soruşturma evresinde çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan şüpheli hakkında, Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza yargıcı tarafından yakalama emri düzenlenebilir (CMK. md. 98/1). Ancak, bu emrin düzenlenebilmesinin şartı, şüphelinin çağrı üzerine gelmemesi veya çağrı yapılamamasıdır. Bu hükmün getiriliş amacı, CMK.'da gıyapta tutuklamaya yer verilmemesidir.

Cumhuriyet savcısı, tutuklama kararı verilmesini veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren, ancak gecikmesinde tehlike bulunmayan hallerde, sulh ceza hakiminden bu emri düzenlemesi isteminde bulunabilir.

B. KAÇAK SANIK HAKKINDA YAKALAMA EMRİ DÜZENLENMESİ

Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında yakalama emri düzenlenmesi mümkündür. Yakalama emri, re'sen veya Cumhuriyet savcısının talebi üzerine, yargıç veya mahkeme tarafından düzenlenebilir.

CMK. md. 98/3'teki kaçak sanık, çağrı üzerine gelmeyen veya çağrı yapılamayan kişiyi ifade etmektedir. CMK. md. 247'de yer alan düzenlemede, kovuşturmanın sonuçsuz kalmasını sağlamak amacıyla yurt içinde saklanan veya yabancı ülkede bulunan ve bu nedenle mahkeme tarafından kendisine ulaşılamayan kişi kaçak olarak tanımlanmaktadır. Bu maddeye göre kaçak sanık, yurt içinde saklanan veya yurt dışında bulunan kişi olarak her iki durumu kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Yurt içinde saklanan ve çağrı yapılamayan veya çağrı yapıp da gelmeyen sanık hakkında da Kanun, yakalama emri düzenlenebileceğini ifade etmektedir.

CMK. md. 248/5, kaçaklar hakkında tutuklama kararı verilebileceğinden de söz etmektedir. Ancak, bu hüküm, şüphesiz ki CMK.'nın gıyabi tutuklamayı kaldırarak yerine yakalama emri düzenlenmesini getirmesiyle çelişmektedir. Bu çelişki, 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 5. maddesi ile ortadan kaldırılmıştır. Bu maddeye göre, CMK md. 248/5 yalnızca yabancı ülkede bulunan kaçaklar hakkında uygulanacaktır. Böyle bir sınırlama getirilmekle amaçlanan, uluslararası iade anlaşmaları açısından yakalama emrinin yetersiz kalabileceği endişesi karşısında, yurt dışındaki kaçaklar hakkında tutuklama kararı verilebilmesini sağlamaktır. Ancak yasama tekniği açısından 5320 sayılı Kanun'un, CMK'nun ayrılmaz bir parçası haline getirilmesi isabetli olmamıştır. Çünkü 5325 sayılı Kanun bir geçiş dönemi kanunudur. Doktrinde bu konuda yapılması gerekenin, 5320 sayılı Kanunun md. 5/2 hükmünü, CMK md. 248/5'e ilave etmekten ibaret olduğu görüşü ileri sürülmektedir¹⁹.

O halde, yurt dışı kaçakları hakkında gıyabi tutuklama kararı verilecek, yurt içinde saklanan ve çağrı yapılmasına rağmen gelmeyen veya çağrı yapılamayan sanıklar hakkında da yakalama emri düzenlenecektir.

C. YAKALANDIKTAN SONRA KAÇAN ŞÜPHELİ veya SANIK HAKKINDA YAKALAMA EMRİ DÜZENLENMESİ

Yakalandıktan sonra kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu veya hükümlü hakkında Cumhuriyet savcıları ve kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenleyebilirler (CMK. md. 98/2).

¹⁹ Bkz. Feyzioğlu, Metin, "5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tesbit ve Değerlendirmeler", s. 11-12, www.turkhukuk sitesi.com, Atf tarihi: 15.11.2007; Toroslu - Feyzioğlu, s. 224.

Kanun koyucu, bu hükümlerle, yakalandıktan sonra kaçan şüphelinin ya da sanığın veya tutukeviden ya da cezaevinden firar eden tutuklunun veya hükümlünün tekrar yakalanması için, Cumhuriyet savcısına ve kolluk görevlilerine yakalama emri düzenleme yetkisi vermektedir.

D. YAKALAMA EMRİ ÜZERİNE GERÇEKLEŞTİRİLEN YAKALAMANIN SONUÇLARI

CMK. md. 94'te yargıç veya mahkeme tarafından verilen yakalama emri üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalanan kişi, en geç yirmidört saat içerisinde yetkili yargıç veya mahkeme önüne çıkarılır. Yetkili yargıç veya mahkeme önüne çıkarılması mümkün olmayan hallerde, aynı sürede en yakın sulh ceza yargıcının önüne çıkarılır. Yargıç, yakalanan kişiyi serbest bırakmadığı takdirde, yetkili yargıç veya mahkemeye en kısa zamanda gönderilmek üzere tutuklanmasına karar verir.

Emir üzerine gerçekleştirilen yakalamada, hakim veya mahkeme önüne çıkarılma süresine yol süresi eklenmemektedir. Yakalanan kişi en geç yirmidört saat içinde yetkili hakim veya mahkeme önüne çıkartılmalıdır. Aksi bir durumda, aynı süre içinde yakalandığı yere en yakın sulh ceza hakimi önüne çıkarılır. En yakın sulh ceza hakimi, yakalama emrinin esası üzerinde durmaz. Bu hakim, yakalanan kişinin yakalama emrinde yer alan kişi olup olmadığını ve bu emrin hâlâ yürürlükte bulunup bulunmadığını inceler. Yakalanan kişi, en yakın sulh ceza hakimi tarafından serbest bırakılabilir veya yetkili hakim veya mahkemeye gönderilmek üzere tutuklanabilir (CMK. md. 94). Müzekkereli yakalama için öngörülen yirmidört saatlik süre içerisinde teşhis, yer gösterme, ifade alma gibi klasik gözaltı işlemleri yapılmaz. Yirmidört saatlik süre içerisinde kişinin yetkili hakim veya mahkeme veya en yakın sulh ceza hakimi önüne çıkarılması amaçlanmaktadır²⁰.

4. Yakalanan Kişiyeye Tanınan Haklar

CMK. md. 90/4'e göre "Kolluk, yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra, yakalanan kişiyeye kanunî haklarını derhal bildirir". YGİY.'nin md. 6/4'e göre, "Yakalanan kişiyeye, suç ayrımı gözetilmeksizin yakalama sebebi ve hakkındaki iddialar ile susma ve müdafiden yararlanma ... kanuni hakları ... herhalde

²⁰ Centel - Zafer, s. 343.

yazılı, bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal bildirilir". Ayrıca yakınlarına haber verme hakkı da YGİY. md. 6/6'da düzenlenmiştir.

Yakalama anında bildirilecek olan kanunî haklar şunlardır:

- Susma hakkı
- Müdafiden yararlanma hakkı
- Yakınlarına haber verme hakkı

Bunların yanında yakalanan kişinin en doğal haklarından biri, yapılan isnadı öğrenmesidir. Bunun anlamı, yakalanan kişiye neden yakalandığının veya yakalanma sebeplerinin ne olduğunun açıklanmasıdır. Isnadın öğrenilmesi, savunma hakkının temelini oluşturur. Kendisine isnad edilen suçu bilmeyen bir kişinin, savunma yapması mümkün değildir²¹.

Tez - antitez - sentez diyalektiği²² üzerine kurulan muhakeme sürecinde, antitezi oluşturan savunmanın gereği gibi yapılabilmesi için, suç şüphesi altında olan kişilere suçlandığı olayın anlatılması gerekir²³. Savunmanın olmazsa olmaz şartı olarak da nitelendirebileceğimiz isnadın öğrenilmesi, Anayasa'da ve kanunlarımızda da düzenlenmiştir. Söz konusu metinlerde düzenlenen isnadın açıklanması, "öğretilecek bir hak" olarak öngörülmüştür. Bu nedenle, isnadın niteliği ve nedeni, şüpheli kişinin ayrıca araştırmasına gerek kalmaksızın, kendisine bildirilecektir²⁴.

Anayasa, yakalanan kimseye yakalama sebeplerinin ve hakkındaki iddiaların hemen yazılı olarak bildirileceğini öngörmüştür. Yazılı bildirim mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda da en geç yargıç huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirileceği belirtilmiştir (AY. md. 19/4).

²¹ **Özgen**, Eralp, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi, Eskişehir 1988, s. 119; **Tosun**, s. 629; **Er**, Deniz Erol, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Hukukumuzda Sanık Hakları, Ankara 2002, s. 124-125.

²² **Erem**, Faruk, Diyalektik Açından Ceza Yargılaması, AÜHFD 1977, C. XXXIV, S. 1-4, s. 2 vd.; Ayrıca bkz. **Erem**, Faruk, "Savunma ve Ceza Yargılamasının Temeldeki Kusurları", TBBD, Mart 1988, S. 1, s. 93 vd.; **Erem**, Faruk, Ceza Usulü Hukuku, Ankara 1973, s. 169 vd.

²³ **Cihan**, Erol, İnsan Hakları ve Ceza Muhakemesi Hukuku, CMUK Sempozyumu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında 70. Yıldönümünde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (9 Nisan 1999 - İstanbul), İstanbul 1999, s. 143.

²⁴ **Er**, s. 124-125.

Savunma açısından önemli olan, kişiye isnat edilen suçun ne olduğunun, hem yakalandığı anda, hem de ifadesi alınırken bildirilmesidir.

Hakların öğretilmesi kurumunun kaynağını oluşturan Miranda Kararında²⁵, gözaltına alınan kimselerin de bir takım haklara sahip bulunduğu ve bu hakların yakalama anında, yakalanan kişiye bildirilecekleri yer almıştır²⁶. Kişinin kendisini savunabilmesi için önemli olan, isnat edilen suçun ne olduğunun yakalama anında şüpheli kişiye bildirilmesidir.

Şüpheli kişinin kendi kendini savunma hakkının bulunması, her zaman için gereken şekilde bir savunma yapabilmesini sağlamaz. Bunun nedeni, genellikle şüpheli kişilerin hukukî konularda bilgisi ve deneyimi olmaması ve haklarını nasıl kullanacaklarını, kendilerini nasıl savunacaklarını bilememeleridir. Şüphelinin içinde bulunduğu ruhî durum, onun doğru bir değerlendirme yapmasını da etkileyebileceğinden, susmasının mı yoksa konuşmasının mı lehine olacağı konusunda doğru karar veremeyebilir. İşte bu noktada müdafinin yardımı gerekmektedir²⁷.

Müdafiden yararlanma hakkı, savunma hakkının en temel parçasıdır. Müdafî, suç şüphesi altında olan kişiye yardım eden kimsedir. Soruşturma evresi de, bir suç şüphesinin öğrenilmesi üzerine, devletin soruşturma

²⁵ “Miranda ve Arizona” davasında, 1966 yılında Amerikan Yüksek Mahkemesi, polis tarafından yakalanan şüphelilerin de bir takım haklara sahip olduğunu belirtmiştir. Bir başka ifadeyle Miranda Kararından kaynaklanan “hakları öğrenme hakkı” yakalama ile ilgili olarak doğmuş bir haktır. Bu haklar “Miranda Hakları” olarak da geçmektedir. Bkz. **Hall, Daniel E.**, Criminal Procedure and The Constitution, USA 1997, s. 146 vd.; **Yenisey, Feridun**, İnsan Hakları Açısından Arama, Elkoyma, Yakalama ve İfade Alma ve İlgili TCK - CMUK Maddeleri, AÜSBF Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 77; **Yenisey, Feridun**, 24 Şubat 1995 tarihinde Hukuka Aykırı Deliller Seminerinde sunduğu “Örgütlü Suçluluk ve Hukuka Aykırı Deliller” tebliği, Hukuka Aykırı Deliller, İstanbul Barosu Başkanlığı ve Marmara Üniversitesi tarafından düzenlenen sempozyum sonucunda yayınlanan kitap, İstanbul Barosu Yayınları, s. 154; **Centel - Zafer**, s. 163; **Kunter - Yenisey - Nuhoglu**, s. 836.

²⁶ **Hall**, s. 146, s. 151; **Yenisey**, İnsan Hakları Açısından Arama..., s. 77.

²⁷ **Eser, Albin** (Çev. Nur Centel), “Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Durumu”, YD 1990, C. 3, S. 3, s. 328; **Demirbaş, Timur**, “Hazırlık Soruşturmasında Müdafilik”, CMUK Sempozyumu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında 70. Yıldönümünde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (9 Nisan 1999 - İstanbul), İstanbul 1999, s. 93 vd.; **Koca, Mahmut**, “Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, EÜHFD 1999, C. III, S. 1, s. 76; **Kantar**, s. 146 vd.; **Tahir**, s. 120; **Centel, Nur Başar**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî, İstanbul 1994, s. 9 vd.

makamlarının harekete geçmesiyle başladığına göre, soruşturma evresinde de müdafinin yardımının bulunduğunu kabul etmek gerekir²⁸.

Nitekim 5271 sayılı Kanununun 149. maddesinin 1. fıkrasında bu hak, hem şüpheliye, hem de sanığa tanınmıştır. Bu maddeye göre, “*Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafinin yardımından yararlanabilir; kanunî temsilcisi varsa, o da şüpheliye veya sanığa bir müdafî seçebilir*”.

Müdafiden yararlanma hakkı, yakalanan kişiye ifade alınmazdan önce, yakalandığı anda söylenmelidir. Miranda Kararının özünü, polis nezaretinde olan kişinin de müdafiden yararlanma hakkına sahip olması oluşturmaktadır²⁹.

Yakalanan kişiye tanınan bir diğer hak, yakalandığını yakınlarına haber verme hakkıdır. Nitekim AY. md. 19/6’ya göre, “*kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir*”³⁰.

Görülüyor ki, Anayasa derhal bildirimini öngörerek, yakınlarına yakalandığını haber vermeyi mutlak bir hak olarak düzenlemiştir. CMK.’da ise bu hak, iki maddede somutlaşmıştır. CMK. md. 95’in 1. fıkrasına göre “*şüpheli ve sanık yakalandığında,... Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, gecikmeksizin haber verilir*” hükmü yer almaktadır. Aynı hüküm, YGİY. md. 6/6’da düzenlenmiştir. Bu hükümler, bildirim hakkını Cumhuriyet savcısının kararına bağlamıştır. Ayrıca yakalanan kişi, her yakınına değil, yalnızca bir kişiye durumunu haber verebilir. Görülüyor ki, söz konusu hükümler, Anayasa’nın derhal bildirim öngören ve herhangi bir sınır getirmeyen hükmünü daraltmıştır. Anayasa, yakalanan kişinin yakınlarına haber verme hakkını, herhangi bir makamın kararına bağlı kalmaksızın derhal bildirebileceğini öngörmüştür. Oysa ki, CMK. md. 95, Cumhuriyet savcısının emriyle yakınlarına bildirim mümkün olacağını belirtmiştir. Bu nedenle, derhal bildirim öngören anayasa hükmü bu hükümle daraltılmıştır. Kanun koyucu CMK. md. 95’teki hükümle, yakalama anında şüpheliye tanınan durumunu bildirim hakkını, ihbar üzerine birden fazla yakalama yapıla-

²⁸ **Demirbaş**, Hazırlık Soruşturmasında Müdafilik, s. 93; Ayrıca bkz. **Demirbaş**, Timur, Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin Alınması, İzmir 1996, s. 7 vd.; **Tosun**, s. 587; **Centel**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî, s. 165.

²⁹ **Yenisey**, İnsan Hakları Açısından Arama..., s. 77; **Kunter - Yenisey**, s. 521.

³⁰ Anayasa’nın 19/6. maddesi, 2001 değişikliğinden önce, yakınlarına bildirim hakkını, soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının bulunmaması şartına bağlamıştı. Bu hükmün değiştirilmesi çok yerinde olmuş ve yakalanan kişinin durumunu yakınlarına bildirme hakkı, hiçbir şarta bağlanmaksızın kendisine tanınmıştır.

bilecek hallerde, kolluğun işini kolaylaştırmak gayesiyle düzenlemiştir. Ancak bu hüküm, Anayasa'da yakalama anında kişinin temel haklarından olan yakınlarına bildirmeyi yalnızca bir kişi ile sınırlı tutmuştur. Bu durum, AY. md. 13 kapsamında bir temel hakkın kanunla sınırlanmasıdır. AY. md. 13'e göre "*Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın ... ancak kanunla sınırlanabilir*". Kanunun uygulanmasını veya emrettiği işi göstermek üzere de, ilgili yönetmelik çıkarılabilir. YGİY. md.6/6'da bu doğrultuda düzenlenmiştir.

Diğer yandan, ifade alma sırasında da yakalanan kişiye, durumunu yakınlarından istediğine haber verme hakkı tanınmıştır. CMK. md. 147/1 - (d) bendinde ifade alma sırasında "*yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhal bildirilir*". Görüldüğü üzere CMK. md. 147/1 - (d) bendi, CMK. md. 95'te yer alan hüküm gibi, yakalananın durumunu bildirilebileceği yakınları bir veya iki kişiyle sınırlandırılmamıştır.

CMK.'nın bu iki maddesini birlikte düşünürsek, kişi yakalandığı anda, durumunu Cumhuriyet savcısının izniyle bir kişiye bildirebilecek; ancak, ifade alma işlemi sırasında veya sonrasında istediği yakınlarına durumunu haber verebilecektir. Bir başka ifadeyle, kanunun bu iki maddesinden çıkan sonuç, yakalanan kişinin durumunu ifadesi alınana kadar, Cumhuriyet savcısının izniyle yalnızca bir kişiye bildirebileceğidir. Bunun da ötesinde, yakalanan, gözaltına alınan kişinin yakınlarına bildirim hakkının, Cumhuriyet savcısının iznine tabi tutulması, temelini aldığı "Miranda Kuralını" da ihlal etmektedir. Bu hükümde yer alan, karar (emir) şartının madde metninden çıkarılmasının, suç şüphesi altında olan kişinin haklarının iyileştirilmesi açısından önemli bir adım olacağını düşünüyoruz.

Şüpheli kişinin yakalandığı andan itibaren yararlanabileceği haklardan, gözaltına alınan kişinin de yararlanabileceğinden kuşku yoktur. Her yakalanan kişi gözaltına alınmayabilir, ancak her gözaltına alınan kişi yakalanma anından itibaren "gözaltı" hukukî durumu içerisine girmektedir.

II. GÖZALTINA ALMA KORUMA TEDBİRİ

1. Genel Olarak

Kolluk görevlileri, resmî sığata sahip olmayanlar tarafından yakalanıp kendilerine teslim edilen veya doğrudan doğruya kendisinin yakaladığı kişi ve olay hakkında Cumhuriyet savcısına bilgi vermek ve emri doğrultusunda

işlem yapmakla yükümlüdürler (CMK. md.90/5). CMK. md. 91'e göre "... yakalanan kişi, Cumhuriyet savcılığınca bırakılmazsa, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınmasına karar verilebilir".

O halde, yakalama koruma tedbiri iki şekilde sona erer. Yakalanan kişi, Cumhuriyet savcısı tarafından serbest bırakılabileceği gibi, gözaltına da alınabilir. O halde, gözaltı, yakalamadan sonra ortaya çıkan hukukî bir durumdur.

CMK. md. 91'de, CMUK.'tan farklı olarak, gözaltına alma ayrı bir koruma tedbiri şeklinde düzenlenmiştir. Gözaltına alma koruma tedbiri YGİY. md. 4'te tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, gözaltına alma, "Kanunun verdiği yetkiye göre, yakalanan kişinin hakkındaki işlemlerin tamamlanması amacıyla, yetkili hakim önüne çıkarılmasına veya serbest bırakılmasına kadar kanuni süre içinde sağlığına zarar vermeyecek şekilde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp alıkonulmasını" ifade etmektedir.

Gözaltına alma, kişileri kısa süre de olsa özgürlüklerinden yoksun kılmaktadır. Temel hak ve özgürlüklerin, kural olarak yargıç kararı ile sınırlanabileceği dikkate alındığında, yargıç kararı olmadan özgürlüklerin kısıtlanmasında gözaltı sürelerinin mümkün olduğunca kısa tutulmasına özen gösterilmelidir³¹.

Gözaltına alınanlar, suç şüphesi altında olan şahıslardır. Bunlar, tutuklu veya hükümlü değildir. Dolayısıyla tutukevinde veya cezaevinde değil, nezarethane dediğimiz polis veya jandarma karakolu içerisinde, kolluğun gözetimi ve denetiminde olan bir yerde muhafaza edilirler³². Ancak gözaltı durumu, yalnızca muhafaza edilen yerde alıkonulma halinden ibaret değildir. Kolluk gözetiminde, bir yerden diğer bir yere sevk etme de "gözaltı" dahilindedir³³.

2. Gözaltına Almaya Yetkisi Olan Kişi

CMK. md. 91/1'e göre "... yakalanan kişi, Cumhuriyet savcılığınca bırakılmazsa, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınmasına karar verilebilir".

³¹ Kunter - Yenisey, s. 633; Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 337. Nitekim 3. 10. 2001 tarihli 4709 sayılı kanunla Anayasa'da gözaltı süreleri kısaltılarak düzenlenmiştir.

³² Öztürk, Bahri, "CMUK Reformu", 11 Eylül 1992 tarihli "Demokrasi ve Hukuk Paneli"nde sunulan tebliğ, MBD, Ekim 1992, Y. 11, S. 43, s. 25; Öztürk, Bahri, "CMUK Reformu ve Uygulama", Yeni Türkiye, Temmuz - Ağustos 1996, Y. 2, S. 10, s. 592; Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 341.

³³ Kunter - Yenisey, s. 655; Yurtcan, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 337.

Gözaltına alma yetkisi Cumhuriyet savcısındadır. Yakalanan kişi, otomatik olarak gözaltına alınmış sayılmaz³⁴. Kolluk tarafından yakalanan veya suçüstü halinde yakalanıp kolluğa teslim edilen kişinin gözaltına alınabilmesi için, mutlaka savcının kararına ihtiyaç vardır. Yakalanan kişi, Cumhuriyet savcılığınca ya serbest bırakılır ya da gözaltına alınabilir.

Gözaltı, kişinin yakalandıktan sonra Cumhuriyet savcısının kararı ile içinde bulunduğu hukukî durumu ifade eder. Kişi salıverilmediği takdirde yakalamanın bir sonucu olarak, kısa süreliğine de olsa özgürlüğünden mahrum edilip gözaltına alınır. Kişi, gözaltına alındıktan sonra Cumhuriyet savcısının ve onun yardımcısı olan kolluğun gözetimi ve denetimi altına girer. Gözaltına alma, Cumhuriyet savcısının kararı ile yakalama anından itibaren başlayan ve azami gözaltı süresinin sonunda yine savcı kararı ile veya savcı tarafından bırakılmaz ise, yargıcın tutuklama veya adli kontrole karar vermesi ile sona eren bir süreçtir.

3. Gözaltına Almayı Gerektiren Haller

Cumhuriyet savcısının gözaltına almaya karar verebilmesi bir takım şartların varlığına bağlıdır. CMK. md. 91/2'ye göre "*Gözaltına alma, bu tedbirin soruşturma yönünden zorunlu olmasına ve kişinin bir suçu işlediğini düşündürebilecek emarelerin varlığına bağlıdır*".

Cumhuriyet savcısının, gözaltına alma kararını verebilmesi için, iki şartın birarada bulunması gerekmektedir:

- gözaltına almanın soruşturma yönünden zorunlu olması,
- kişinin bir suçu işlediğini düşündürebilecek emarelerin bulunması, durumunda Cumhuriyet savcısı gözaltına alma kararı verebilir.

Gözaltına almanın soruşturma yönünden zorunlu olması, yapılmadığında soruşturmanın hiç yapılamayacak veya yapılsa dahi maddi gerçeğin ortaya çıkarılamayacak olmasını ifade etmektedir. Şüphelinin kim olduğu belli ise, kaybolacak delil veya kaçma tehlikesi de bulunmuyorsa yakalama yapılamayacağı gibi, devamı bir koruma tedbiri niteliğindeki gözaltına almaya da karar verilemez. Ancak suçüstü halinde şüpheli sayısının fazla olması veya kaçma tehlikesinin bulunması halinde ise, yakalama yapılabileceği gibi, gözaltına

³⁴ Öztürk - Erdem, s. 538; Yıldız, s. 189.

alma işlemi de yapılabilir. Çünkü bu durumlarda, soruşturma yönünden bir zorunluluk söz konusudur³⁵.

Kişinin bir suçu işlediğini düşündürecek emarelerin bulunması ise, suçu genel hatları ile ortaya koyabilecek delillerin bulunması anlamına gelmektedir. Kanun koyucu emare (belirti) kavramını kullanmıştır. Emare, bir olayın veya durumun anlaşılmasına yardım eden şey anlamına gelmektedir ve ceza muhakemesinde de dolaylı delil sınıflandırmasında yer almaktadır. Emare kavramı yerine “delil” ibaresinin kullanılması, kişinin suçu işlediğini düşündürecek “delil”lerin aranması daha uygun bir ifade olacaktır. Zira kişinin suçu işlediğini düşündürecek nitelikte delil yoksa, gözaltına alma kararı verilmesi mümkün değildir³⁶.

Gözaltı süresi içerisinde, şüphelinin de bulunmasını gerektiren bir takım işlemler yapılmaktadır. Örneğin, şüphelinin kimliğinin tespiti, ifadesinin alınması, yer gösterme işleminin yapılması, teşhis edilmesi, parmak izi alınması ve muayene edilmesi gibi klâsik gözaltı işlemleri yapılmaktadır³⁷.

4. Gözaltındaki Kişinin Hukuki Durumu

A. GENEL OLARAK

Ceza muhakemesi basit bir şüphe ile başlar ve şüphenin yenilmesiyle sonuca ulaşılır. Muhakeme boyunca geçirilen safhalarda kişinin hukukî durumunun bilinmesi, sahip olacağı hak ve yükümlülükler açısından büyük önem taşır. Aşağıda muhakeme sürecinde, suç işlediği şüphesi altında bulunan kişiye verilecek, “şüpheli” ve “sanık” sıfatlarını inceleyeceğiz.

B. ŞÜPHELİ VE SANIK KAVRAMLARI

a. Şüpheli Kavramı

Cumhuriyet savcısı veya kolluğun, ceza muhakemesi hukukunda sonuç doğuran ve suç olduğu tahmin edilen bir olayın aydınlatılması için, ilk işlemi yapmaları ile soruşturma evresi başlar. İlk işlemin yapılabilmesi, belli ve

³⁵ Öztürk - Erdem, s. 537.

³⁶ Öztürk - Erdem, s. 539; Yıldız, s. 190.

³⁷ Centel - Zafer, s. 339.

yaşanmış somut olayların, suç işlendiği yolunda bir şüphe ortaya koymasını gerektirir³⁸.

Suç olduğu tahmin edilen olayla ilgili araştırma sırasında, her zaman belli kişiler üzerinde yoğunlaşılması mümkün olmayabilir. Dolayısıyla soruşturma evresi, her zaman belli bir kişi hakkında araştırma yapılmasıyla başlamaz. Kriminalistik bilim dalının verilerine dayanılarak hakkında makul ve somut bir şüphe elde edilen kişi şüpheli statüsüne girer³⁹.

Soruşturma evresinin başlayabilmesi ve şüpheli sıfatının ortaya çıkabilmesi için, basit başlangıç şüphesinin somut verilere dayanması gerekir. Belli ve yaşanmış somut olaylara dayanmadan ortaya çıkan basit şüphe, sadece bir tahminden ibarettir; basit şüpheyi üzerinde toplayan kişi de, ne şüpheli ne de sanık konumundadır, sadece suç işlediği tahmin edilen kişidir⁴⁰.

5271 sayılı CMK.'nın md. 2/1 - (a) bendinde şüpheli kavramı tanımlanmıştır. Bu maddeye göre; "*şüpheli, soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişi*"dir. Aynı tanımlamaya YGİY.'nin 4. maddesinde de yer verilmiştir.

O halde, şüphenin kuvvet derecesi⁴¹, kişinin hukukî durumunu etkilemekte; şüpheli olmak için, şüphenin basit halden, mâkul ve kuvvetlilik aşamasına doğru yol alması gerekmektedir⁴².

³⁸ **Kunter - Yenisey**, s. 363; **Yenisey**, Feridun, Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku, Hazırlık Soruşturması ve Polis, İstanbul 1993, s. 113; **Öztürk, Bahri**, Ceza Muhakemesi Hukukunda Koğuşturma Mecburiyeti (Hazırlık Soruşturması), Ankara 1991, s. 52.

³⁹ **Kunter - Yenisey**, s. 360, s. 364-365; **Demirbaş**, Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin..., s. 11.

⁴⁰ **Kunter - Yenisey**, s. 361; **Eryılmaz**, M. Bedri, "Kolluğun Yetkileri Açısından Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK) ile Yeni CMUK Tasarısının Düşündürdükleri", ABD 2000, C. 57, S. 1, s. 71-72.

⁴¹ **Öztürk**'e göre; şüphe, soruşturmanın başında delillere dayanan basit bir şüphedir. Ceza muhakemesinde delil olmadan şüpheden söz edilemez; delil olmadan hiçbir ceza muhakemesi işlemi yapılamaz. Delillerin kuvveti, şüphenin kuvvetini ortaya çıkarır. **Öztürk** şüpheyi, basit şüphe ve yoğun şüphe olarak ikiye ayırır. Yoğun şüpheyi de yeterli ve kuvvetli şüphe olarak iki kısımda inceler. Bkz. **Öztürk - Erdem**, s. 528-529; **Öztürk, Bahri**, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Baskı, Ankara 1995, s. 434-436. Ayrıca şüphenin dereceleri için bkz. **Eryılmaz**, s. 70 vd.; **Yenisey**, Hazırlık Soruşturması ve Polis, s. 115; **Gökçen**, Ahmet, Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Elkoyma ve Postada Elkoyma (Özellikle Telefonların Gizlice Denetlenmesi), Ankara 1994, s. 66-75.

⁴² **Eryılmaz**, s. 70.

Kanun koyucu, ceza muhakemesinde her koruma tedbiri için farklı şüphe dereceleri öngörmüştür. Yakalama için, CMK. md. 90/2'nin, CMK. md. 100'e yaptığı atıf dolayısıyla, kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli şüphe aranmaktadır⁴³. O halde, kuvvetli şüphe üzerine yakalanıp gözaltına alınan kişi, "şüpheli" statüsündedir⁴⁴.

Doktrinde Yenisey, "geniş anlamda sanık" kavramını kullanmaktadır. Yenisey, sanığa tanınan hakların, şüpheliye de tanınması için, şüpheli kişileri geniş anlamda sanık olarak nitelendirmiştir⁴⁵. 1412 sayılı Kanun'da muhakemenin evrelerine göre şüpheli - sanık ayrımı yapılmamıştı. İşte şüpheli kişinin de, sanık haklarından yararlanmasını sağlamak amacıyla geniş anlamda sanık kavramı kullanılmıştı. Ancak CMK.'da, şüpheli - sanık ayrımı yapılmış ve şüpheli kişilerin de, bir takım hak ve yükümlülükler sahip olduğu belirtilmiştir (CMK. md. 147). Kanunun "ifade ve sorgu usulü" başlığını taşıyan bu hükmü, şüpheli kişiler için de geçerlidir. Şüpheli kişinin ifadesi, Cumhuriyet savcısı ve kolluk önünde alınır (CMK. md. 2/ g bendi). Soruşturma evresini, kural olarak Cumhuriyet savcısı ve onun denetimindeki kolluk yürüttüğünden, şüpheli kişiyle ilk muhatap olacak olan Cumhuriyet savcısı veya kolluktur.

Kanunumuzda da şüpheli ve sanık ayrımı, ilgili tüm maddelere yansımıştır. Şöyle ki, ifade veya sorgu sırasında sahip olunan hakların düzenlendiği CMK. md. 147/1 ve md. 149/1'de "şüpheli veya sanık" ifadeleri kullanılmıştır. Yakalanan kişi, suç şüphesi altında olan kişi, yani şüphelidir⁴⁶. Kanunun açık hükmü karşısında yakalanan kişinin sanık olduğunu iddia etmek mümkün değildir. 5271 sayılı Kanun bilinçli olarak bir ayırma gitmiştir. Zira Kanunun 2. maddesinde şüpheli ve sanık kavramları tanımlanmakta ve ilgili madde-

⁴³ Eryılmaz, s. 74.

⁴⁴ Şahin, şüphelilik statüsünü, suç şüphesi üzerinde yoğunlaşan ve fakat kendisine henüz somut bir işlem yapılmamış olan kişinin içinde bulunduğu durum olarak tanımlamıştır. Bu nedenle yakalamayı da, suç şüphesi üzerinde yoğunlaşan kişiye karşı, somut bir işlem olarak nitelendirdiğinden, yakalanan kişinin sanık olduğunu kabul etmektedir. Şahin, Cumhuriyet, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, Ankara 1994, s. 44; Aynı görüş için bkz. Öztürk, Ceza Muhakemesi Hukukunda Koğuşturma Mecburiyeti, s. 11.

⁴⁵ Yenisey, Hazırlık Soruşturması ve Polis, s. 119; Kunter - Yenisey - Nuhoglu da, "sanık" kavramını, şüpheliyi de kapsayacak şekilde geniş anlamı ile kullanmaktadır. Bkz. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, s. 445 vd.

⁴⁶ Öztürk'e göre, yakalama özellikle suçüstü halinde yakalama (CMK. md. 90/1), faili sanık durumuna sokar. Bkz. Öztürk, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 252; Öztürk - Erdem, s. 535; Kunter - Yenisey - Nuhoglu, adli amaçla yakalanan kişinin sanık statüsünde olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Kunter - Yenisey - Nuhoglu, s. 815.

lerde de şüpheli - sanık statülerine yer verilmektedir. Kanaatimizce, şüpheli kişi henüz sanık olmadığından, kanunda şüpheli - sanık ayırımına ilişkin düzenlemelerin yapılması yerinde olmuştur.

Suç şüphesinin üzerinde yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan şüphelilik statüsü, iddianamenin kabulüne veya kovuşturmayaya yer olmadığı kararının kesinleşmesine kadar sürer. Böylece, henüz soruşturma evresinde iken üzerinde suç şüphesi yoğunlaşan kişi “şüpheli”dir. Kanunda, yakalama işlemiyle kişi sanık değil⁴⁷, şüpheli statüsüne girmektedir.

b. Sanık Kavramı

CMK. md. 2/1 - (b) bendinde sanık kavramı tanımlanmıştır. Bu hükme göre “Kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar, suç şüphesi altında bulunan kişi” sanık sıfatını alır. Aynı tanımlamaya YGİY. md. 4’te de yer verilmiştir. Sanıklık statüsü için basit şüpheden öteye bir şüphe ve suç isnat edici bir işlem gerekmektedir⁴⁸.

Şüphe, zihnin birçok düşünce arasında tercih yapma konusunda duraksama yaşamasıdır. Ceza muhakemesinin başlayabilmesi için basit şüphe yeterlidir. Basit şüphe, soruşturmanın başında yetkili kişilerin delillere dayanan bir tahmininden ibarettir. Basit şüphede de, olaya ilişkin delil mevcuttur. Ancak eldeki delillerin sayısı az veya sayıca az olmamasına rağmen delil kuvveti azdır. Buna karşılık, eldeki deliller sayıca az değil veya az olmasına rağmen delil kuvveti yeterli veya kuvvetli ise yoğun şüpheden bahsedilir. İşte soruşturma evresinde toplanan deliller, suçun işlendiği konusunda yeterli şüphe oluşturuyorsa Cumhuriyet savcısı iddianame düzenlemekte ve bunun kabul edilmesi ile de kovuşturma evresine geçilmektedir. Kuvvetli şüphenin varlığı halinde ise, duruşmada sanığın mahkûm olması kuvvetli bir ihtimaldir. Örneğin suçüstü halinde kişinin yakalanması, kuvvetli bir şüphenin varlığını ortaya koyar. Ancak hemen belirtmemiz gerekir ki, kişinin şüpheli veya sanık sıfatını

⁴⁷ Karşı görüşte olan Şahin, yakalama işleminin kişiyi sanıklık statüsüne sokan suç isnadı olduğunu ve yakalanan kişinin sanıktan başkası olmadığını ifade etmiştir. Öztürk’e göre de, yakalama özellikle suçüstü halinde yakalama (CMK. md. 90/1), faili sanık durumuna sokar. Bkz. Şahin, Cumhuriyet, “Sorgu Müessesesine İlişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Değişikliklerinin Genel Bir Değerlendirmesi”, Prof. Dr. Halil Cin’e Selçuk Üniversitesi’nde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya 1995, s. 81; Öztürk, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 252; Öztürk - Erdem, s. 535.

⁴⁸ Kunter - Yenisey, s. 366; Yenisey, Hazırlık Soruşturması ve Polis, s. 117 vd.; Şahin, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 26.

almasında şüphenin derecesinin doğrudan bir etkisi yoktur. Şüphenin derecesi yalnızca evrelere geçişte önem arz etmektedir. Zira ceza muhakemesinin varlık sebebi suç şüphesine dayanır. Suç şüphesi de, ancak delillerle açıklanabilir⁴⁹.

Her suçlama, ilgili kişinin suçu işlediği hususunda bir şüpheye dayanır. Yeterli şüphe, sanıklık statüsünün ilk şartıdır. Ancak şüphenin belli bir yoğunlukta olması, yani yeterli olması gerekir. Şüphenin yeterli olması, araştırmalar sonucunda elde edilen delil araçlarının, kişinin fail olması ihtimalini doğrular nitelikte olmasını gerektirir⁵⁰.

Bununla birlikte, sanık sıfatı için somut olaylara dayanan şüphenin, belli bir şahsa yönelik olması yeterli değildir. Yani şüphenin varlığı, otomatik olarak sanık sıfatını kazandırmaz. Şüphe yanında kişiye yönelmiş bulunan bir işleme ihtiyaç vardır. Bu işlem, sanığa suç isnat edici işlemdir⁵¹. Kişi hakkında bir ceza kovuşturmasının başlamasıyla suç isnat edici işlem gerçekleşeceğinden, sanık sıfatı da kazanılmış olacaktır. Ceza kovuşturması makamlarının iradi bir fiili ile suç isnadı gerçekleşir ve sanıklık statüsüne girilir⁵².

Kanaatimizce, sanıklık, kanunun tanımına uygun olarak, kovuşturma evresinde kişiye verilen bir sıfattır. Kovuşturma evresi de suç isnadı ile başlar. Suç isnadını gerektirecek bir işlemin soruşturma evresinde olması da kişiye sanık sıfatı vermeye yeterli midir? Kanunun açık hükmü karşısında bu soruya olumsuz bir cevap vermek gerekecektir⁵³.

5. Gözaltı Süreleri ve Gözaltındaki Kişinin Yargıç Huzuruna Çıkarılması

Gözaltına alınan kişiler, azami gözaltı süresinin sonuna kadar veya yargıç huzuruna çıkarılincaya kadar özgürlüklerinden yoksun bırakılırlar. Gözaltı

⁴⁹ Öztürk - Erdem, s. 529.

⁵⁰ Şahin, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 28; Kunter - Yenisey, s. 367.

⁵¹ Kunter - Yenisey, s. 368; Yenisey, Hazırlık Soruşturması ve Polis, s. 117; Şahin, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 30; Demirbaş, Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin..., s. 16-17.

⁵² Demirbaş, Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin..., s. 16-17.

⁵³ Ancak 1412 sayılı mülga CMUK.'da ise, şüpheli ve sanık tanımına yer verilmediğinden, soruşturma evresinde de suç isnat edici işlemler şüpheliyi sanık statüsüne sokmaktaydı. Suç isnadını gerektiren işlemler, Cumhuriyet savcısının, sulh yargıcından şüphelinin tutuklanmasını veya sanık sıfatıyla sorguya çekilmesini talep etmesi veya uyumsuzluk konusunda önödeme teklif etmesidir. Bu hallerde, soruşturma evresinde dahi, şüpheli kişi sanık sıfatını almaktaydı. Bkz. Kunter, s. 440.

durumu, mevzuatın öngördüğü süreler içinde yargıç huzuruna çıkarılana kadar sürer. Gözaltı süresince kişinin özgürlükleri sınırlandırıldığından, bu süreler, Anayasalarda ve kanunlarda ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Aşağıda sırasıyla Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca gözaltı süreleri ele alınacaktır.

A. ANAYASA'DA GÖZALTI SÜRELERİ

Anayasa, temel hak ve özgürlüklerin ancak kanunla sınırlanacağını ifade ettikten sonra, kısıtlayıcı bir işlem olan gözaltına almada, gözaltı sürelerine yer vermiştir. AY. md.19/5'e göre "yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hakim önüne çıkarılır". Yakalanan kişi, en geç kırksekiz saat içerisinde yargıç önüne çıkarılmalıdır. Söz konusu kişi, kırksekiz saat içerisinde yetkili yargıç önüne çıkarılamazsa, tutulma yerine en yakın yargıç önüne çıkarılır. Ancak yakalanan kişi, ister yetkili isterse en yakın yargıç önüne çıkarılsın, gözaltı süresi kırksekiz saati aşamaz. En fazla iki kişiyle işlenen suçlarda kırksekiz saatlik gözaltı durumu, olabilecek en geç süredir. Bu süreden önce de işlemleri tamamlanan kişinin yargıç huzuruna çıkarılması mümkündür (AY. md.19/5).

Kanun koyucu, toplu olarak işlenen suçlarda, temel hak ve özgürlüklerin yargıç kararı olmaksızın sınırlandırıldığını dikkate alarak, en çok dört gün içinde yargıç huzuruna çıkarılmaları gerekliliğini ifade etmiştir. Suç toplu olarak işlendiğinden, kırksekiz saatin yetersiz olduğu durumlarda, bu süre, en çok dört gün olabilir. Ancak dört günden önce de gözaltı işlemleri tamamlanmışsa, şüphelilerin yargıç önüne çıkarılmamaları için herhangi bir engel yoktur.

Anayasa'nın yakalanan kişinin gözaltı durumunu hükme bağlayan md. 19/5 hükmü, 3.10.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4709 sayılı Kanunla değiştirilmiştir. Değişiklikte, en çok iki kişiyle işlenen suçlarda, daha önceden mevcut olan kırksekiz saatlik gözaltı durumu aynen korunmuştur. Toplu olarak işlenen suçlarda ise, en çok onbeş gün içinde yargıç huzuruna çıkarma süresi öngörülmüştü. Yargıç kararı olmaksızın, kişiyi onbeş gün özgürlüğünden yoksun bırakma, insan hakları açısından bir sakınca teşkil etmekteydi. Yeni düzenlemeyle birlikte bu sakınca da giderilmiştir.

B. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NDE GÖZALTI SÜRELERİ

2001 Anayasa değişikliğinin, temel esin kaynağı olan AİHS.'nin hükümlerine ve AİHM Kararlarına kısaca değinmekte fayda görüyoruz.

AİHS.'nin 5. maddesine göre, “Her ferdin hürriyete ve güvenliğe hakkı vardır”. Ancak “bir suç işlediği şüphesi altında olan yahut suç işlemesine veya suç işledikten sonra kaçmasına mani olmak zarureti inancını doğuran makul sebeplerin mevcudiyeti dolayısıyla, yetkili adli makam önüne çıkarılmak üzere yakalanması” halinde kişi özgürlüğünden yoksun kılınabilir.

Kişi özgürlüğü temel bir hak olarak kabul edilmiştir. Kanunların izin verdiği ölçüde ve de ilgili hükümde ifade edildiği hallerde, suç işlediğinden şüphelenilen kişiler yetkili adli makam önüne çıkarılmak üzere yakalanabilirler.

Madde, temel sınırları çizmekle beraber, yetkili adli makamlar önüne çıkarılmak için, en çok olabilecek olan gözaltı sürelerini düzenlememiştir. Sadece Sözleşme'nin 5/3. maddesinde, yakalanan kişinin yargıç veya adli görevi yapmaya kanunen yetkili kılınmış bir memur huzuruna çıkarılması için gerekli ve mâkul süre içinde muhakeme edilmesi ifadesini içermektedir. Gerekli ve mâkul sürenin azami sınırı belirtilmemiştir.

Çavuşoğlu, AİHM.'in, Sözleşme'de yer alan terimlere “özerk” anlam vererek, Sözleşme hukukunu iç hukuklardan bağımsızlaştıran bir “özerk yorum tekniği” getirdiğini, bunun sonucunun da yapılan özerk yorumlarla her hakkın koruma alanını kendi geliştirdiği ölçütlerle çizdiğini belirtmiştir⁵⁴.

Sözleşme'nin 5. maddesinde yer alan “süre”ler de (hemen, en kısa süre ve mâkul süre) her olayın şartlarına göre değerlendirilecek ve hakkın özünü koruyacak şekilde yorumlanacaktır. Ayrıca sözleşme içtihadı hukuku da yorum konusunda yardımcı olacaktır⁵⁵.

Sözleşme'nin 5/3. maddesinde kişinin, “hemen” yargıç veya yetkili adli memur önüne çıkarılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu fıkrada yer alan zamana ilişkin “hemen” ibaresi, “derhal” anlamında değildir. “Hemen” ibaresi, somut olaydaki şartlara göre değerlendirilmelidir⁵⁶. Bu durumda,

⁵⁴ Çavuşoğlu, Naz, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ni “Yaşayan Belge” Yapan Yorum Teknikleri”, İnsan Hakları Yıllığı 1992, C. 14, s. 132, s. 135-136.

⁵⁵ Çavuşoğlu, s. 136-137.

⁵⁶ Gölcüklü, Feyyaz - Gözübüyük, Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 3. Baskı, Ankara 2002, s. 238.

Sözleşme'nin ilgili maddesinde gözaltı sürelerine ilişkin bir düzenlemenin olmaması ve maddede yer alan "hemen" ibaresinin de somut olayın özelliklerine göre yorumlanması dikkate alınacağından, AİHM Kararlarının incelenmesi gerekmektedir.

AİHM., 29 Kasım 1988 tarihli "Brogan ve Diğerleri" adlı davada vermiş olduğu kararında, yargısal denetime tabi olmaksızın dört gün altı saat polis nezaretinde gözaltında bulundurmada, altı saatlik süreyi Sözleşmenin 5. maddesinin 3. fıkrasına aykırı bulmuştur. Mahkeme Brogan davasındaki gözaltı sürelerinin, failerin işledikleri suç türüne bakmaksızın, madde metninde yer alan "hemen" ibaresini ihlal ettiğini belirtmiştir. Söz konusu davada, failer terörizm amaçlı hareket etmişlerdir. Ancak amaç, gözaltı süresini kişi haklarına ve özgürlüklerine aykırı olacak şekilde uzun tutarak terörizme karşı toplumu korumak değildir. Mahkemenin 1988'de vermiş olduğu bu emsal karar, Türkiye'nin de mahkûm olduğu birçok uzun süreli gözaltına ilişkin olaylara dayanak teşkil etmektedir⁵⁷. Bu kararlardan en

⁵⁷ Örnek kararlar: 31.10.2006 tarihli "Pakkan v.Tr", No: 13017/02; 18.7.2006 tarihli "Baltacı v.Tr", No: 495/02; 4.5.2006 tarihli "Rüzgar v.Tr", No: 59246/00; 11.4.2006 tarihli "Şevk v.Tr", No: 4528/02; 23.3.2006 tarihli "Anyıç ve Diğerleri", No: 51176/99; 21.3.2006 tarihli "Korkmaz ve Diğerleri", No: 35979/97; 2.2.2006 tarihli "Duran Sekin v.Tr", No: 41968/98; 22.12.2005 tarihli "İ.B v.Tr", No: 30497/96; 22.12.2005 tarihli "Mehmet Hanefi Işık v.Tr", No: 35064/97; 22.12.2005 tarihli "Bulduş v.Tr", No: 64741/01; 24.6.2004 tarihli "Yaşar Bazancir ve Diğerleri v.Tr", No: 56002/00 ve 7059/02; 21.12.2004 tarihli "Talat Tepe v.Tr", No: 31247/96; 27.7.2004 tarihli "Ağırığ ve Diğerleri v.Tr", No: 35982/97; 6.2.2003 tarihli "Zeynep Avcı v.Tr", No: 37021/97; 5.2.2002 tarihli "Yolcu v.Tr", No: 34684/97; 21.2.2002 tarihli "Hasan Yılmaz et autres v.Tr", No:26309/95, 26309/95, 26309/95 ve 26313/95; 26.2.2002 tarihli "Kaplan v.Tr", No:24932/94; 22.5.2001 tarihli "Altay v.Tr", No: 22279/93; 22.5.2001 tarihli "Özata and Others v.Tr", No: 30453/96; 22.5.2001 tarihli "Şanlı and Erol v.Tr", No:36760/96; 31.5.2001 tarihli "Kortak v.Tr", No: 34499/97; 5.6.2001 tarihli "Lalihan Ekinci v.Tr", No:24947/97; 7.6.2001 tarihli "Z.E. v.Tr and Others v.Tr", No:35980/97; 10.7.2001 tarihli "Kürküt v.Tr", No: 24933/94; 10.7.2001 tarihli "Değer v.Tr", No:24934/94; 10.7.2001 tarihli "Avcı v.Tr", No: 24935/94; 10.7.2001 tarihli "Orak v.Tr", No: 24936/94; 10.7.2001 tarihli "Doğan v.Tr", No: 24937/94; 10.7.2001 tarihli "Parlak, Aktürk and Tay v.Tr", No:24942/94, 24943/94, 25125794; 10.7.2001 tarihli "Boğ v.Tr", No:24946/94; 10.7.2001 tarihli "Demir v.Tr", No: 24990/94; 10.7.2001 tarihli "Şenses v.Tr", No:24991/94; 10.7.2001 tarihli "Yeşiltepe v.Tr", No: 28011/95; 10.7.2001 tarihli "Fidan Çağrı and Özarslaner v.Tr", No: 29883/96, 29884/96, 29885/96; 10.7.2001 tarihli "Mutlu and Yıldız v.Tr", No: 30495/96; 10.7.2001 tarihli "Çakmak v.Tr", No: 31882/96; 17.7.2001 tarihli "İrfan Bilgin v.Tr", No: 25659/94; 17.7.2001 tarihli "Karatepe and Kirt v.Tr", No: 28013/95; 17.7.2001 tarihli "Okuyucu and Others v.Tr", No: 28014/95, 28015/95, 28016/95; 17.7.2001 tarihli "Bağcı and Others v.Tr", No: 29862/96; 17.7.2001

önemlisi, 26 Kasım 1997 tarihli “Sakık ve Diğerleri”⁵⁸ne ilişkin karardır. Mahkeme bu kararında, başvurucuların yargılama öncesinde, polis nezaret-hanesinde gözaltında tutulmalarının sonuna kadar geçen oniki ya da ondört gün boyunca yargıç tarafından olaya hiç müdahale edilmemesini, Sözleşmenin 5. maddesinin 3. fıkrasında yer alan “*hemen*” ibaresi ile bağdaştıramamıştır. Böylece söz konusu davada, başvurucuların bir kısmı için oniki gün, bir kısmı için ondört gün süren gözaltı süresi, Sözleşme’nin 5. maddesinin 3. fıkrasına aykırı bulunmuştur.

Emsal karar olan “Brogan ve Diğerleri” davasını esas alırsak, AİHM.’in toplu olarak işlenen suçlarda gözaltı süresini, en çok dört günle sınırlamakta olduğunu söyleyebiliriz.

C. CEZA MUHALEMESİ KANUNU’NDA GÖZALTI SÜRELERİ

CMK.’da, gözaltına alınan kişinin gözaltında kalacağı süreler, çeşitli ölçütlere göre farklı belirlenmiştir.

a. Genel Olarak CMK.’da Düzenlenen Gözaltı Süreleri

Hakkında henüz kamu davası açılmayan bir kişinin gözaltına alınması durumunda, yakalama yerine en yakın hakim veya mahkemeye gönderilmesi için yolda geçen zorunlu süre hariç, yirmidört saat içerisinde sulh ceza yargıcı önüne çıkarılıp, sorgusunun yapılması gerekmektedir. Yakalama yerine en yakın hakim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu süre oniki saatten fazla olamaz (CMK. md. 91/1).

Anayasa’da düzenlenen kırksekiz saatlik gözaltı süresinin, CMK. md. 91/1’de öngörülen yirmidört saatlik süreyi değiştirip değiştirmediği tartışmalı

tarihli “Demir and Others v.Tr”, No: 29866/96, 29867/96, 29872/96; 25.9.2001 tarihli “Ercan v.Tr”, No: 31246/96; 25.9.2001 tarihli “Yıldırım and Others v.Tr”, No: 37191/97; 27.9.2001 tarihli “Günay and Others v.Tr”, No:31850/96; 30.10.2001 tarihli “Saki v.Tr” No: 29359/95; 8.11.2001 tarihli “Tuncay and Özlem Kaya v.Tr”, No: 31733/96; 18.12.2001 tarihli “Acar v.Tr”, No: 29440/94; 18.12.2001 tarihli “Güngü v.Tr”, No: 24945/94; 11.7.2000 tarihli “Dikme v.Tr”, No: 20869/92; 26.11.1997 tarihli “Sakık ve Diğerleri v.Tr”, No: 87/1996/706/898, 87/1996/706/899, 87/1996/706/900, 87/1996/706/901, 87/1996/706/902, 87/1996/706/903, 23878/94, 23879/94, 23880/94, 23881/94, 23882/94, 23883/94

⁵⁸ 26.11.1997 tarihli “Sakık ve Diğerleri v.Tr”, No: 87/1996/706/898, 87/1996/706/899, 87/1996/706/900, 87/1996/706/901, 87/1996/706/902, 87/1996/706/903, 23878/94, 23879/94, 23880/94, 23881/94, 23882/94, 23883/94

bir konudur. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, Anayasa temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasında çerçeve sınırı göstermektedir. Bu sınır içerisinde kalınarak, hak ve özgürlükler açısından kanunlarda daha kısa gözaltı süresi öngörülmesi mümkündür⁵⁹. O halde, AY.'nın CMK. md. 91/1'deki hükmü değiştirdiğini söylemek mümkün değildir. CMK. md. 91/1'de yer alan ve toplu olarak işlenmeyen suçlardaki gözaltı süresi, zorunlu yol süresi ile birlikte somut olayın şartlarına göre en fazla otuzaltı saat olarak uygulanacaktır.

Toplu olarak işlenen suçlarda, delil araçlarının toplanmasındaki güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle Cumhuriyet savcısı gözaltı süresinin her defasında bir günü geçmemek üzere, üç gün süreyle uzatılmasına yazılı olarak emir verebilir (CMK. md. 91/3).

Toplu suç, CMK.'nın 2. maddesinin 1. fıkrasının (k) bendinde tanımlanmıştır. Buna göre, "aralarında iştirak iradesi bulunmasa da üç veya daha fazla kişi tarafından işlenen suç" toplu suç olarak nitelendirilmektedir.

Üç veya daha fazla kişinin birlikte işlediği suçlarda, maddede sayılan nedenlerle yirmidört saatlik gözaltı süresinin yetersiz olduğu durumlarda, Cumhuriyet savcısı bu sürenin her defasında birer gün olmak üzere toplamda dört güne kadar uzatılması için emir verebilir. Toplu olarak işlenen suçlarda, yakalanan kişiler en çok dört gün içinde yargıç huzuruna çıkarılmalıdırlar.

Gözaltına alınan kişi bırakılmazsa, en geç bu süreler sonunda, sulh ceza hakimi önüne çıkarılıp sorguya çekilir (CMK. md. 91/6).

b. İstisnâ Olarak CMK.'da Düzenlenen Gözaltı Süreleri

CMK.'da bazı suçlar bakımından daha uzun gözaltı süreleri öngörülmüştür. Kanunda md. 250'de tek tek sayılan bu suçların, bireysel olarak işlenenlerinde gözaltı süresi kırksekiz saat, toplu olarak işlenenlerinde ise en fazla dört gün olarak düzenlenmiştir. Dört günlük süre, AY. md. 120'ye göre olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde yakalanan kişi için, Cumhuriyet savcısının talebi ve hakim kararıyla yedi güne kadar uzatılabilir (CMK. md. 251/5).

⁵⁹ **Yurtcan**, Erdener, "Yakalanan veya Tutuklanan Kişilerin Hakim Önüne Çıkarılmaları Konusunda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Yapılan Değişiklikler", İÜHF 1974, C. 40, S. 1-4, s. 216; Ayrıca **Yurtcan**, Anayasa'da öngörülen kırksekiz saatlik süreyi çok sakıncalı bulmamaktadır. **Yurtcan**'a göre; delillerin ve ilgili evrakın iyi ve tam bir biçimde hazırlanması, daha sonra yapılacak olan muhakemeyi kolaylaştıracaktır. Bununla birlikte, yazar kırksekiz saatlik sürenin, tanınabilecek en uzun süre olabileceğini belirtmektedir. Bkz. **Yurtcan**, Erdener, Ceza Yargılaması Yasası 1973 Değişikliği, İstanbul 1978, s. 46.

Daha uzun gözaltı süresinin öngörüldüğü suçlar CMK. md. 250'de düzenlenmiştir. Bu maddeye göre;

- örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları,

- haksız ekonomik çıkar sağlamak amacıyla kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde cebir ve tehdit uygulanarak işlenen suçlar,

- TCK. md. 305, 318, 319, 323-325 ve 332 dışında, devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine, milli savunmaya, devlet sınırlarına karşı suçlar ve casusluk suçlarını işleyen kişiler md. 251/5 uyarınca daha uzun süre gözaltına alınabilirler.

III. YAKALANAN KİŞİNİN veya GÖZALTINA ALINAN KİŞİNİN ÖZGÜRLÜKLERİNİN KISITLANMASI

Yakalanan kişi ve bunun sonucunda gözaltına alınan kişi, kısa süre de olsa özgürlüklerinden yoksun bırakılmaktadır. Kişi yakalandığında veya gözaltına alındığında, başta hareket (seyahat) özgürlüğü olmak üzere, haberleşme ve özel ve gizli hayatına ilişkin özgürlükleri kısıtlanır.

1. Hareket (Seyahat) Özgürlüğünün Kısıtlanması

Hareket (seyahat) özgürlüğü, kişinin istediği an istediği yere gidip-gelme, dolaşma, yer değiştirme özgürlüğünü ifade etmektedir⁶⁰.

Hareket özgürlüğü, Anayasa'da temel hak ve özgürlükler arasında sayılan ve anayasal güvence altına alınan bir haktır. AY. md. 23'e göre "*Herkes,... seyahat hürriyetine sahiptir. Seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir*".

Görüldüğü üzere Anayasa, hareket özgürlüğünü bir temel hak ve özgürlük olarak düzenlemekle birlikte, aynı maddede özel sınırlama nedenlerini de belirtmiştir. Suç soruşturması ve kovuşturması nedeniyle ve suçun işlenmesini önlemek amacıyla hareket özgürlüğü kanunla sınırlanabilir.

Hareket özgürlüğünün kısıtlandığı başlıca koruma tedbirleri, yakalama, gözaltına alma, tutuklama⁶¹, zorla getirme ve gözlem altıdır. Konumuz

⁶⁰ **Kaboğlu**, İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı, 5. Baskı, İstanbul 1999, s. 204 vd.

itibariyle bu tedbirlerden sadece yakalama ve gözaltına almanın hareket özgürlüğüne getirmiş olduğu sınırlamalar üzerinde duracağız.

Yakalanan kişinin, Cumhuriyet savcısının serbest bırakma veya gözaltına alma kararına kadar, doğal olarak hareket özgürlüğü kısıtlanır. Kişi gözaltına alındığı anda, kolluğun gözetimi ve denetimi altındadır; nezarethane denilen ve polis veya jandarma karakolu içerisinde bulunan bir yerde alıkonulmaktadır⁶². Bu nedenle gözaltına alınma ile birlikte ortaya çıkan bir yerde alıkonulma durumu, kişinin hareket özgürlüğünün kısıtlandığını göstermektedir.

Görülüyor ki, yakalama koruma tedbiri, Anayasa'da teminat altına alınan hareket özgürlüğüne, bir istisna teşkil etmektedir. Ancak özgürlüklerin kanunla sınırlanması söz konusu olacağından, keyfi olarak sınırlama yapılması mümkün değildir. Kişinin keyfi olarak yakalanamayacağı ilkesinin tarihsel kökeni, İngiltere'de 1679 tarihinde kabul edilen Habeas Corpus Kanunu'na dayanır. Habeas Corpus Kanunu, özgürlüğü sınırlayıcı işlemlerin ancak kanunun yetkili kıldığı makamlar tarafından uygulanabileceğini, kimse-nin keyfi olarak yakalanamayacağını veya tutuklanamayacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda keyfi olarak yakalama veya tutuklama yapılamaması, kişinin özgürlüğünün yanında güvenliğini de sağlar. Kişi, ancak kanunun öngördüğü hallerde yakalanıp gözaltına alınacağından, keyfi şekilde özgürlüklere getirilecek sınırlamalara karşı kendini güven içerisinde hisseder⁶³.

2. Haberleşme Özgürlüğünün Kısıtlanması

Yakalama ve gözaltına alma koruma tedbirleri, kolluğun gözetim ve denetiminde, belli bir yerde tahliye edilmeye veya yargıç huzuruna çıkarılınca kadar gözaltında bulundurulmaya kadar geçen sürede, haberleşme özgürlüğüne de sınır getirmektedir.

⁶¹ Tutuklama koruma tedbirinin kişi özgürlüğünün kısıtlanmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Feyzioğlu**, Metin, "Hürriyeti Bağlayıcı Cezalarda ve Tutuklama Koruma Tedbirinde Hürriyetin Sınırlanmasının Kapsamı, Sınırı ve Usulü Üzerine Bir Deneme", Yeni Türkiye, Temmuz - Ağustos 1996, Y. 2, S. 10, s. 696-706.

⁶² **Öztürk - Erdem**, s. 540; **Öztürk**, CMUK Reformu, s. 25; **Öztürk**, CMUK Reformu ve Uygulama, s. 592; **Yurtcan**, Ceza Yargılaması Hukuku, s. 341.

⁶³ **Keskin**, s. 64-65; **Akın**, İlhan F., Kamu Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 1993, s. 321 vd.; **Köylüoğlu**, Muhittin, "Uygulamacı Gözüyle CMUK 128 Üzerine Düşünceler ve Habeas Corpus İlkesi", İBD 1998, C. 72, S. 1-2-3, s. 38-39; **Feyzioğlu**, Metin, "Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu", AÜHFD 1995, C. 44, S. 1-4, s. 665 vd.

Haberleşme özgürlüğü, kişinin dilediği kimselerle dilediği biçimde iletişim kurma serbestliğine sahip olmasıdır. Kişinin haberleşmesi, ilgili makamların izni ve onayı olmadan, üçüncü kişilerin algılama ve müdahale etmesine karşı korunmalıdır⁶⁴.

Haberleşme, düşünceleri iletme, değişik biçimlerde olabilir. Örneğin, mektuplaşma, elektronik posta veya telefon görüşmesi şeklinde gerçekleştirilebilir. Ancak haberleşme özgürlüğü de sınırsız bir özgürlük değildir.

Haberleşme özgürlüğü, Anayasa'da temel bir hak olarak düzenlenmiştir. AY. md. 22'ye göre "*Herkes haberleşme özgürlüğüne sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır*".

Kural, haberleşmenin gizli olmasıdır. Haberleşme özgürlüğü, özel hayatın gizliliğine ilişkin bir haktır. Gizlilik, özel yaşam alanı bağlamında haberleşmenin korunmasıdır. Yani üçüncü kişilerin merak alanı dışında kalması gereken, dışarıdan müdahaleye karşı kişiye ait olan alanın gizli olmasıdır⁶⁵.

AY. md. 22/2'de haberleşme özgürlüğüne getirilen sınırlar belirtilmiştir. Buna göre "*Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak...*", haberleşme özgürlüğüne sınır getirilebilir. AY. md. 22/2'de⁶⁶ yer alan bu sınırlamalar, 3.10.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4709 sayılı Kanunla getirilmiştir.

4709 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, Anayasa'nın ilgili maddesinde özel sınırlama nedenlerine yer verilmiştir. Bunun nedeni, 4709 sayılı Kanunla, AY.'nın 13. md.'sinde yer alan genel sınırlama nedenlerinin yürürlükten kaldırılmış olmasıdır. Genel sınırlama nedenlerinin kaldırılması, Anayasanın, AİHS.'ne uygun hale getirilmesi için kanun koyucu tarafından atılmış bir adımdır. AİHS.'nde temel hak ve özgürlüklerin genel sınırlama nedenleri ile sınırlanabileceğine dair bir hüküm mevcut değildir. Dolayısıyla, kanun koyucu AİHS.'ne uyumlu olmak için, genel sınırlama sebeplerinin ifade edildiği AY. md. 13'ü yürürlükten kaldırmıştır⁶⁷. Ancak kanun koyucu, bazı hak ve

⁶⁴ **Kaboğlu**, s. 192.

⁶⁵ **Kaboğlu**, s. 189, s. 192.

⁶⁶ AY. md. 22/2'nin değişiklik öncesi düzenleniş biçimi şöyledir:

"Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz".

⁶⁷ AİHS. md. 1'e göre, "*Yüksek sözleşen taraflar, kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşme'nin 1.bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanırlar*". 1. bölümde

özgürlüklerin düzenlendiği ilgili maddeye, md. 13'teki kaldırmış olduğu genel sınırlama sebeplerini, özel sınırlama sebebi olarak getirmiştir. Bu sebepler, “*milli güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık ve genel ahlakın korunması*”dır.

Kamu düzenine aykırı davranan ve hukuk düzeninin suç saydığı bir fiili işleyen kişilerin, yakalanıp gözaltına alınmaları sonucunda haberleşme özgürlükleri kısıtlanır.

Haberleşme özgürlüğü, ancak yargıç kararıyla ve yetkili merciin emriyle sınırlanabilir. Fakat dikkat edilecek olursa, yetkili merciin kararının geçerliliği, yirmidört saat içinde yargıç onayına sunma ve yargıcın da kararını kırksekiz saat içinde açıklaması şartına bağlanmıştır. Yirmidört saatlik süre içinde onaya sunulmazsa veya kırksekiz saat içinde yargıç kararını açıklamazsa, yetkili merciin kararı kendiliğinden hükümsüz olur.

Yakalama işlemi, bir yargıç kararına dayanmaksızın gerçekleştirilmesine rağmen, bu işlem sonucunda haberleşme özgürlüğünün kısıtlanmasında yirmidört saat içerisinde yargıç onayına sunulma zorunluluğu getirilmemektedir. Bunun nedeni, yakalama işleminin Anayasa'dan kaynaklanmasıdır. Anayasa, suçüstü halinde ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yakalama yapılabileceğini belirtmiştir.

Yakalanan veya gözaltına alınan kişinin yakınlarına bildirim hakkı, Anayasa'da özel olarak düzenlenmiştir. Anayasa'da, bunun ötesinde herhangi bir haberleşme özgürlüğü tanınmamıştır. Yakalanan veya gözaltına alınan kişi, nezarethanede alıkonulduğundan, dilediği an dilediği kişiyle görüşemez. Kişinin haberleşme özgürlüğüne, kanunla getirilmiş bir sınırlama sözkonusudur.

Bununla birlikte, CMK.'da yakınlarına bildirim hakkı yanında, gözaltında olan kişinin müdafii ile de haberleşme hakkı vardır. Kanunumuzda CMK. md. 154'te bu hak ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, “*Şüpheli veya sanık vekaletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin müdafii ile yazışmaları denetime tabi tutulamaz*”. Yakalanan kişinin, müdafii

hak ve özgürlüklerin genel sınırlama sebepleriyle sınırlanabileceğine dair bir hüküm yoktur. Dolayısıyla Anayasa'nın AIHS'ne uygun hale getirilebilmesi için, genel sınırlama sebeplerini içeren md. 13'ün yürürlükten kaldırılması gerekmektedir. Nitekim kanun koyucu da iradesini bu yönde ortaya koymuştur. Aynı yönde bkz. **Tanör**, Bülent, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, İstanbul 1994, s. 203-204; **Tanör**, Bülent, Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 50.

ile haberleşmesi mutlak bir hak olarak tanınmıştır. O kadar ki, müdafî vekâletname aranmaksızın gözetim altında olan kişi ile görüşebilir. Bu görüşmeler, hiç kimsenin duymayacağı bir ortamda gerçekleştirilmelidir. Yazışmalar da hiçbir denetime tabi tutulmamalıdır.

3. Özel Hayat ve Gizli Hayata İlişkin Özgürlüklerin Kısıtlanması

İnsan sosyal bir varlık olduğundan, toplum içinde diğer insanlarla birlikte bir hayat sürdürür. Her zaman insan hayatı iki yönlüdür. Genel ve özel yön, insan hayatının parçalarıdır. Hayatın genel yönü, genel hayat olarak nitelendirdiğimiz, herkes tarafından görülen, alenen yaşanan hayattır. Özel hayat ise, herkesçe bilinen değil, ancak kişinin en yakınları tarafından bilinen hayattır. Bir de özel hayattan daha da özel olan, gizli hayat dediğimiz kişiye ait bir alan vardır. Gizli hayat, kendimizden başka hiçkimsenin bilmediği veya bilemeyeceği hayattır⁶⁸.

Gizli hayat, mutlak olarak korunan, dokunulmaz nitelikte olan bir alanı oluşturur. Özel hayat ise, en yakınlarımızın bilebileceği bir alanı oluşturduğundan nisbi bir koruma altındadır⁶⁹.

Özel ve gizli hayata verilen önem, aynı zamanda hukuk devleti ve insan haysiyetinin dokunulmazlığı ilkelerinin de gereğidir. Hukuk devleti ilkesinin egemen olduğu toplumlarda, kişilere maddi-manevi varlıklarını sürdürebilmek için diledikleri gibi şekillendirebilecekleri bir hayat alanı tanınır. Bu alan, diğer kişilerin müdahalesinden korunmuş bireyin küçük dünyasıdır⁷⁰. İnsan haysiyeti için bu kadar hassas olan bu alan, müdahalelere karşı korunmuş ve kişinin temel hak ve özgürlükleri arasında sayılmıştır.

Kişinin özel ve gizli hayatı Anayasa'da güvence altına alınmıştır. Ancak AY. md. 20'de "*özel hayatın gizliliği*" kenar başlığı kullanılmıştır. Özel hayatın gizliliği kalıbı, lafzî olarak yorumlandığında, gizli hayat bu kalıbın dışında kalmaktadır. Ancak hükmün amacı, kişinin özel ve gizli hayatını korumaktır. Zaten, özel hayattan daha da özel olan gizli hayatın gizliliğinin tanınmaması ve anayasal güvence dışında tutulması düşünülemez. Evleviyetle yorum teorisine göre, daha önemli bir durum için kabul edilen bir hüküm,

⁶⁸ Öztürk, Bahri, "Özel Hayatın Gizliliği ve Arama", MBD, Nisan 1992, Y. 11, S. 41, s. 5; Öztürk, Bahri, "Türk Ceza Kanunu Öntasarısı ve Hayatın Gizli Alanına ve Özel Hayata Karşı Suçlar", MBD, Tem. 1987, Y. 6, S. 22, s. 34; Gökçen, s. 45.

⁶⁹ Öztürk, Özel Hayatın Gizliliği ve Arama, s. 5.

⁷⁰ Öztürk - Erdem - Özbek, s. 138-139; Gökçen, s. 43 vd.

daha az önemli durumlarda öncelikli olarak uygulanmalıdır⁷¹. Kanaatimizce de, özel hayatın korunmasına ilişkin hüküm, özel hayatın özeli niteliğinde olan, gizli hayatın korunmasını da kapsamaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, AY. md. 20'de kişinin özel ve gizli hayatının korunması gerekliliği hükme bağlanmıştır. Buna göre “Herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz”. Kişinin özel hayatı ve özellikle aile hayatı kendine ait olan ve herkes tarafından bilinmesi gerekmeyen alanlardır. Herkes, diğer kimselerin özel ve aile hayatına gerekli saygıyı göstermelidir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliği esas olmakla beraber, bu gizliliğin ihlal edildiği durumlar da vardır.

4709 sayılı Kanunla yapılan Anayasa değişikliğinden önce, AY. md. 13'te genel sınırlama sebepleri mevcut idi. AY. md. 13'te yer alan sebeplerinin kaldırılmasının sonucunda, “kamu düzeni” genel sınırlama sebebi de yürürlükten kaldırılmış olmaktadır. Bunun yanında, AY. md. 20'de yer alan ve özel hayatın ve aile hayatının gizliliğinin özel sınırlama sebebini oluşturan “adli soruşturmanın ve kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar”, 4709 sayılı Kanunla madde metninden çıkarılmıştır. Ancak 13. maddede yer alan ve yürürlükten kaldırılan genel sınırlama sebepleri, özgürlüklerle ilgili her maddeye özel sınırlama sebebi olarak eklenmiştir. Bunun sonucunda, 20. maddenin 2. fıkrasına özel sınırlama sebebi olarak, 13. maddede yer alan “kamu düzeni” kavramı da getirilmiş olmaktadır. O halde, 20. maddedeki özel hayat ve aile hayatının gizliliğinin kaldırılması bakımından herhangi bir değişiklik olmamıştır. Çünkü, 20. maddenin eski metninde yer alan adli soruşturmanın ve kovuşturmanın gerektirdiği istisnai durumlar da, kamu düzeni ile ilgilidir. Bu nedenle, ikinci fıkraya getirilen “kamu düzeni” kavramı, adli soruşturmanın ve kovuşturmanın gerektirdiği durumlarla birlikte, bunların dışında kalan ancak kamu düzeni kavramı içine sokulabilecek durumları da kapsamaktadır.

Görüldüğü gibi, 4709 sayılı Kanun 20. madde açısından genel sınırlama sebeplerini kaldırarak herhangi bir değişiklik yapmamıştır. 13. maddedeki genel sınırlama sebebi olan kamu düzenini, 20. maddenin 2. fıkrasına özel sınırlama sebebi olarak getirmiştir. Ayrıca 20. maddenin 2. fıkrasının 3. cümlesinde ifade edilen “adli soruşturmanın ve kovuşturmanın gerektirdiği

⁷¹ Bilge, Necip, Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel Kavram ve Kurumları, 11. Baskı, Ankara 1996, s. 170.

durumlar” madde metninden çıkarılmıştır. Ancak, kanunkoyucu kamu düzeninin geniş bir kavram olduğunu ve 20. maddenin 1. fıkrasından çıkarmış olduğu adli soruşturmanın ve kovuşturmanın gerektirdiği durumları da kapsadığını dikkate almamıştır. Bu durumda, özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine adli soruşturmanın ve kovuşturmanın gerektirdiği her durum yanında, kamu düzenini ilgilendiren durumlarda da gizliliğe müdahale edilebilecektir. Böylece, gözaltına alınmış olan kişinin de özel ve aile hayatının gizliliği, adli soruşturma ve kovuşturmanın veya kamu düzenini ilgilendiren herhangi bir durumun gereği olarak ihlal edilebilecektir.

Kanaatimizce 4709 sayılı Kanun, 20. madde açısından sınırlama sebeplerine ilişkin bir değişiklik getirmemekle beraber, sınırlama usulünde değişiklik öngörmektedir. Değiştirilen 3. fıkraya göre, “*Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işleminin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hakim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kağıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hakim onayına sunulur. Hakim, kararını el koymadan itibaren kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar*”.

Gözaltına alınan kişi hakkında, adli soruşturma devam ettiğinden, gereken her türlü tedbir alınabilir. Kişinin özel hayatına ve aile hayatına müdahale edici nitelik taşıyan tedbirler arama ve elkoymadır.

Arama, kişinin hayatı ile yakından ilgili olan bir kavramdır. Arama, kural olarak şüpheli veya sanığın üstünün, eşyasının, konutunun, işyerinin veya ona ait yerlerin aranabilmesi için yakalanabileceği veya suç delillerinin elde edilebileceği konusunda mâkul şüphe bulunması halinde yapılabilir. Arama, yargıç kararı ile, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı ve kolluk tarafından gerçekleştirilir (CMK. md. 116, md. 119).

Gözaltı durumunda, şüpheli kişinin, özel ve gizli hayatına müdahale edecek nitelikte arama, kendi veya eşyası üzerinde yapılan aramadır.

Gözaltındaki kişinin üzerinin aranmasına ilişkin olarak CMK. md. 116’yı tamamlayıcı nitelikte bir düzenleme de, YGİY’nde yer almaktadır. Yönetmeliğin 10. maddesine göre, “*güvenlik araması*” kenar başlığı altında,

gözaltında olan kişilerin nezarethaneye konulmadan önce usulünce üzerlerinin aranacağı belirtilmiştir.

Kendi üzeri veya eşyası aranan şüphelinin, soruşturma için yararlı olan veya müsadereye⁷² tabi olan eşyasına elkonulur (CMK. md.121). Elkoyma (zapt), bir belge veya eşya üzerinde zilyedin yetkisinin rızası olmamasına rağmen kaldırılmasıdır. Elkonulan eşyanın listesini içeren bir defter tutulur (CMK. md. 121).

Diğer koruma tedbirleri gibi, her iki tedbirdeki amaç da, muhakemenin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi olduğundan, gözaltına alınan kişinin kamu düzeni gereği özel ve gizli hayatına müdahale edilebilir.

SONUÇ

CMK.'da her ne kadar yakalama ile gözaltına alma iki farklı koruma tedbirleri olarak düzenlenmişse de, bu iki tedbir arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Yakalama, herkes tarafından yapılabileceği gibi, resmî sıfatı haiz kişiler tarafından da gerçekleştirilebilir. Yakalama yapıldıktan sonra kolluğun gözetiminde bulunan kişi, Cumhuriyet savcısı tarafından serbest bırakılabilir veya soruşturma yönünden zorunluluğun olması veya kişinin suçu işlediğine dair delillerin bulunması halinde gözaltına alınabilir. İşte Cumhuriyet savcısının gözaltına alma kararı ile birlikte, yakalama anından başlayan gözaltı süresi iki şekilde sona erebilir: İlk sona erme şekli, işlemler tamamlandıktan sonra kişinin, Cumhuriyet savcısının kararı ile serbest bırakılmasıdır. Burada gözaltı süresinin dolup dolmaması önemli değildir. Kanunda öngörülen gözaltı süreleri, işlemlerin yapılabilmesi için azami olarak düzenlenmiş zaman dilimleridir. Şüphesiz ki, bu süreler dolmadan önce de, hakkındaki işlemler tamamlanmış olan kişi serbest bırakılabilir. İkinci olarak da, gözaltına alınan kişinin, Cumhuriyet savcılığınca bırakılmadığı ve sorguya çekilmek üzere sulh ceza yargıcı huzuruna çıkartıldığı halde gözaltı sona erer. Sulh ceza yargıcı, kişinin serbest bırakılmasına karar verebileceği gibi, tutuklanmasına ya da adli kontrole tabî olmasına da karar verebilir.

⁷² Müsadere ile elkoyma birbirinden farklı iki kavramlardır. Elkoyma geçici süreliğine, delil aracı olabilecek eşya veya müsadereye tabi olan eşya üzerinde zilyedinin tasarruf yetkisini kaldırmaktır. Müsadere, her zaman bir suçla ilgilidir. Müsaderede, mülkiyet bir mahkeme kararı ile Devlete geçer. **Kunter - Yenisey**, s. 707.

O halde yakalama koruma tedbirinin uygulanması ile kişi otomatik olarak gözaltına alınmaz. Cumhuriyet savcısının gözaltına alınması kararına ihtiyaç vardır. Bu nedenle gözaltına alma kararının verilebilmesi için mutlaka öncesinde kişinin yakalanması gerekmektedir. Yakalama sonucunda Cumhuriyet savcısının kararı ile gözaltı hukukî durumu ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriyet savcısının gözaltına alınma kararını vermesi ile, şüpheli kişi yakalama anından itibaren özgürlüğünden yoksun bırakılmaktadır. Bireysel suçlarda gözaltı süresi oniki saatlik yol süresi ile birlikte en fazla otuzaltı saattir. Toplu olarak işlenen suçlarda ise, Cumhuriyet savcısının kararı ile yirmidört saatlik çekirdek süre, şüpheli sayısının çokluğu ve delillerin toplanmasındaki güçlük nedeniyle her defasında bir gün olmak üzere üç gün uzatılabilir. O halde, uzatmayla birlikte toplu olarak işlenen suçlarda gözaltı süresi toplam dört gündür. Gözaltı süreleri CMK. md. 250'de düzenlenen suçlarda daha da uzun olabilir. Ayrıca AY. md. 120 gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde yakalanan kişiler hakkında gözaltı süreleri, Cumhuriyet savcısının talebi ve hakimin kararı ile yedi güne kadar uzatılabilmektedir.

Yakalanan ve gözaltına alınan kişinin sahip olduğu bir takım haklar vardır. Bu haklar, kişiye hem yakalandığı anda, hem de klâsik gözaltı işlemi olan ifade alma sırasında bildirilmesi gereken haklardır. Her yakalanan kişi gözaltına alınmayabilir, ancak her gözaltına alınan kişi, yakalama anından itibaren "gözaltı" olarak nitelendirdiğimiz hukuki durum içerisine girmektedir. Bu nedenle, yakalanan ve gözaltına alınan kişinin sahip olduğu haklar aynıdır. Bu haklar, kişinin olayla ilgili susma hakkı, müdafiden yararlanma hakkı ve durumunu yakınlarına bildirme hakkıdır. Ancak, bu haklardan önce kişi kendine isnat edilen suçun ne olduğunu öğrenme hakkına sahiptir. Bu haklar kişiye bildirilmesi gereken haklardır.

Kişi gerek yakalandıktan, gerekse gözaltına alındıktan sonra; serbest bırakılmasına veya diğer bir tedbirin uygulanmasına kadar geçen zaman dilimi içerisinde, temel bir takım hak ve özgürlüklerinden yoksun kalmaktadır. Kişinin kısıtlanan özgürlüklerinin başında hareket (seyahat) etme özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü ve özel ve gizli hayatına ilişkin özgürlükleri gelmektedir. Bu özgürlükleri anayasal güvence altındadır. Ancak Anayasa'nın özgürlüklerle ilgili her bir maddesinde özel sınırlama nedenlerinin varlığı halinde kanunla bu özgürlüklerin kısıtlanabileceği düzenlenmiştir.

K a y n a k ç a

- Akın**, İlhan F., Kamu Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 1993.
- Bilge**, Necip, Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel Kavram ve Kurumları, 11. Baskı, Ankara 1996.
- Centel**, Nur - **Zafer**, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, İstanbul 2008.
- Centel**, Nur Başar, Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî, İstanbul 1994.
- Centel**, Nur, Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama, İstanbul 1992.
- Centel**, Nur, Koruma Tedbirlerinde Gelişmeler, Hukuk Araştırmaları 1994, C. 8, S. 1-3, S. 69-99.
- Cihan**, Erol, “İnsan Hakları ve Ceza Muhakemesi Hukuku”, CMUK Sempozyumu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında 70. Yıldönümünde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (9 Nisan 1999 - İstanbul), İstanbul 1999, s. 140-145.
- Çavuşoğlu**, Naz, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ni “Yaşayan Belge” Yapan Yorum Teknikleri, İnsan Hakları Yıllığı 1992, C. 14, s. 131-146.
- Demirbaş**, Timur, “Hazırlık Soruşturmasında Müdafilik”, CMUK Sempozyumu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında 70. Yıldönümünde Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (9 Nisan 1999 - İstanbul), İstanbul 1999, s. 91-118.
- Demirbaş**, Timur, Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin Alınması, İzmir 1996.
- Er**, Deniz Erol, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Hukukumuzda Sanık Hakları, Ankara 2002.
- Erem**, Faruk, Ceza Usulü Hukuku, Ankara 1973.
- Erem**, Faruk, “Diyalektik Açından Ceza Yargılaması”, AÜHFD 1977, C. XXXIV, S. 1-4, s. 1-7.
- Erem**, Faruk, Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku, 6. Baskı, Ankara 1986.
- Erem**, Faruk, “Savunma ve Ceza Yargılamasının Temeldeki Kusurları”, TBBD, Mart 1988, S. 1, s. 91-99.

- Eryılmaz**, M. Bedri, Kolluğun Yetkileri Açısından Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK) ile Yeni CMUK Tasarısının Düşündürdükleri, ABD 2000, C. 57, S. 1, s. 47-96.
- Eser**, Albin (Çev. Nur Centel), Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Durumu, YD 1990, C. 3, S. 3, s. 313-338.
- Feyzioğlu**, Metin, “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tesbit ve Değerlendirmeler”, s. 11-12, www.turkhukuksitesi.com, Atıf tarihi: 15.11.2007.
- Feyzioğlu**, Metin, “Anglo Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu”, AÜHFD 1995, C. 44, S. 1-4, s. 665-688.
- Feyzioğlu**, Metin, “Hürriyeti Bağlayıcı Cezalarda ve Tutuklama Koruma Tedbirinde Hürriyetin Sınırlanmasının Kapsamı, Sınırı ve Usulü Üzerine Bir Deneme,” Yeni Türkiye, Temmuz - Ağustos 1996, Y. 2, S. 10, s. 696-706.
- Gökçen**, Ahmet, Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Elkoyma ve Postada Elkoyma (Özellikle Telefonların Gizlice Denetlenmesi), Ankara 1994.
- Gölcüklü**, Feyyaz - **Gözübüyük**, Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 3. Baskı, Ankara 2002.
- Hall**, Daniel E., Criminal Procedure and The Constitution, USA 1997.
- Kaboğlu**, İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı, 5. Baskı, İstanbul 1999.
- Kantar**, Baha, Ceza Muhakemeleri Usulü, Ankara 1957.
- Keskin**, Serap, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.
- Koca**, Mahmut, “Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, EÜHFD 1999, C. III, S. 1, s. 61-88.
- Köksal**, Ayhan, “CMUK’nda Tutuklama ve 1961 Anayasası”, İÜHFM 1964, C. 30, S. 1-2, s.100-114.
- Köylüoğlu**, Muhittin, “Uygulamacı Gözüyle CMUK 128 Üzerine Düşünceler ve Habeas Corpus İlkesi”, İBD 1998, C. 72, S. 1-2-3, s. 37-47.
- Kunter**, Nurullah - **Yenisey**, Feridun - **Nuhoğlu**, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 14. Baskı, İstanbul 2006.

- Kunter**, Nurullah - **Yenisey**, Feridun, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 11. Baskı, İstanbul 2000.
- Kunter**, Nurullah, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 9. Baskı, İstanbul 1989.
- Özgen**, Eralp, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bilgisi, Eskişehir 1988.
- Öztürk**, Bahri - **Erdem**, Mustafa R. - **Özbek**, Veli Özer, Uygulamalı Ceza Muhakemesi, 5. Baskı, Ankara 2000.
- Öztürk**, Bahri - **Erdem**, Mustafa R., Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 11. Baskı, Ankara 2007.
- Öztürk**, Bahri, "CMUK Reformu ve Uygulama", Yeni Türkiye, Temmuz - Ağustos 1996, Y. 2, S. 10, s. 586-612.
- Öztürk**, Bahri, "CMUK Reformu", 11 Eylül 1992 tarihli "Demokrasi ve Hukuk Paneli"nde sunulan tebliğ, MBD, Ekim 1992, Y. 11, S. 43, s. 17-30.
- Öztürk**, Bahri, Ceza Muhakemesi Hukukunda Koğuşturma Mecburiyeti (Hazırlık Soruşturması), Ankara 1991.
- Öztürk**, Bahri, "Özel Hayatın Gizliliği ve Arama", MBD, Nisan 1992, Y. 11, S. 41, s. 4-13.
- Öztürk**, Bahri, "Türk Ceza Kanunu Öntasarısı ve Hayatın Gizli Alanına ve Özel Hayata Karşı Suçlar", MBD, Temmuz 1987, Y. 6, S. 22, s. 32-59.
- Öztürk**, Bahri, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Baskı, Ankara 1995.
- Şahin**, Cumhuriyet, "Sorgu Müessesesine İlişkin Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Değişikliklerinin Genel Bir Değerlendirmesi", Prof. Dr. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesi'nde 10. Hizmet Yılı Armağanı, Konya 1995, s. 79-92.
- Şahin**, Cumhuriyet, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, Ankara 1994.
- Taner**, Tahir, Ceza Muhakemeleri Usulü, İstanbul 1945.
- Tanör**, Bülent, "Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi", İnsan Hakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.
- Tanör**, Bülent, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, İstanbul 1994.
- Toroslu**, Nevzat - **Feyzioğlu**, Metin, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2006.
- Tosun**, Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, C. I, Genel Kısım, 4. Baskı, İstanbul 1984.

- Yenisey**, Feridun, 24 Şubat 1995 tarihinde Hukuka Aykırı Deliller Seminerinde sunduğu “Örgütlü Suçluluk ve Hukuka Aykırı Deliller” tebliği, Hukuka Aykırı Deliller, İstanbul Barosu Başkanlığı ve Marmara Üniversitesi tarafından düzenlenen sempozyum sonucunda yayınlanan kitap, İstanbul Barosu Yayınları.
- Yenisey**, Feridun, İnsan Hakları Açısından Arama, Elkoyma, Yakalama ve İfade Alma ve İlgili TCK - CMUK Maddeleri, AÜSBF Merkezi Yayınları, Ankara 1995.
- Yenisey**, Feridun, Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku, Hazırlık Soruşturması ve Polis, İstanbul 1993.
- Yıldız**, Ali Kemal, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma”, SÜHFD 2006, C. XIV, S. 1, s. 131-214.
- Yurtcan**, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 1998.
- Yurtcan**, Erdener, Ceza Yargılaması Yasası 1973 Değişikliği, İstanbul 1978.
- Yurtcan**, Erdener, “Yakalanan veya Tutuklanan Kişilerin Hakim Önüne Çıkarılmaları Konusunda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Yapılan Değişiklikler”, İÜHFM 1974, C. 40, S. 1-4, s. 207-217.